

PREPORUKE I ZAKLJUČCI

mladi i ključne kompetencije ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE

Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje

Zaključci i preporuke

Regionalni projekat:

Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije

Forum mladi i neformalna edukacija
i partnerske organizacije:
CZOR, Triagolnik, CEMI i CORNO

B | T | D The Balkan Trust for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

*Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji nisu nužno mišljenja Balkan Trust for Democracy, the German Marshal Fund, ili njihovih partnera.

Podgorica, Novembar 2010. godine

Sadržaj:

Uvodna riječ	5
O ključnim kompetencijama	6
Pregled stanja ključnih kompetencija u zemljama regiona	8
Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Crnoj Gori.....	8
Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Republici Makedoniji	9
Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini	11
Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Republici Srbiji	12
Šta mladi kažu	13
Izveštaji sa Foruma - Crna Gora	14
Izveštaji sa Foruma - Srbija	25
Izveštaji sa Foruma - Bosna i Hercegovina	33
Izveštaji sa Foruma - Makedonija	38
Prilog - Pregled osam ključnih kompetencija	44
Literatura	56
Kontakti	57

1. Uvodna riječ

Poštovani,

Ovom publikacijom grupa organizacija civilnog društva sa prostora Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Srbije želi da prikaže trenutno stanje, ali i da da smjernice kao i svoj doprinos u razvoju ključnih kompetencija kao bitnog elementa cjeloživotnog učenja.

Raznolikost u pristupu razvoju ključnih kompetencija koja se nalazi u ovom dokumentu može poslužiti različitim skupinama koje su sudionici ovog procesa, kako organizacijama civilnog društva, tako i relevantnim obrazovnim ustanovama i donosiocima odluka iz javne uprave.

Želja nam je da postaknemo sve navedene skupine da aktivno i timski rade na osnaživanju svake individue koja nastoji da razvije sebe i tako doprinese razvoju zajednice.

Kreiranje ove publikacije je nastalo u okruženju u kojem nije bilo lako doći do relevantnih informacija i ljudi koji su uključeni u razvoj ključnih kompetencija.

Tako Vas molimo da ovu publikaciju uzmete kao polaznu osnovu u nastojanju da se u nekim državama ova tema pokrene sa mrtve tačke, a u drugim da poticaj za što brže prihvatanje vrijednosti koje se promovišu.

Hvala

Regionalni Tim

2. O ključnim kompetencijama

Ključne kompetencije

Predstavljaju transferabilni, multifunkcionalni paket znanja, vještina i stavova koje su svima neophodne za lično ostvarenje i razvoj, inkluziju i zaposlenje. One treba da se razvijaju do kraja obaveznog obrazovanja ili obuke, i treba da predstavljaju osnovu za dalje učenje kao dio dugoročnog učenja.

Komunikacija na maternjem jeziku

Komunikacija je sposobnost da se izrazi i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmenim ili pisanim putem (slušanje, govor, čitanje i pisanje) i da se uspostavi lingvistička interakcija na odgovarajući način u širokom rasponu socijalnih i kulturnih konteksta- obrazovanja i obuke, posla, kuće i vremena za odmor.

Komunikacija na stranom jeziku

Komuniciranje na stranim jezicima u velikoj mjeri ima istu dimenziju vještina komuniciranja na materinjem jeziku: temelji se na sposobnostima razumijevanja, izražavanja i tumačenja misli, osjećaja i činjenica u usmenom i pismenom obliku (slušanje, govor, čitanje i pisanje) u odgovarajućem nizu društvenih sadržaja – posao, dom, slobodno vrijeme, obrazovanje i trening – u skladu sa željama i potrebama pojedinca. Komuniciranje na stranom jeziku zahtijeva vještine poput posredovanja i međukulturnog razumijevanja. Stepenn uspjehnosti je različit u ove četiri dimenzije, između pojedinih jezika i s obzirom na lingvističko okruženje i nasljeđe pojedinca.

Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji

Matematička pismenost je sposobnost da se koristi sabiranje, oduzimanje, množenje, dijeljenje napamet ili pismeno da bi se riješio niz zadataka u svakodnevnim situacijama. Naglasak je više na procesu nego na rezultatu, na aktivnosti više nego na znanju. Naučna pismenost odnosi se na sposobnost i volju da se koristi korpus znanja i metodologije koji se koriste ne bi li se objasnio svijet prirode. Sposobnost u tehnologiji se posmatra kao razumijevanje i primjena tog znanja i metodologije da bi se modifikovala prirodna sredina kao odgovor na očigledne ljudske želje i potrebe.

Digitalna kompetencija

Digitalna kompetencija podrazumijeva pouzdanu i kritičku upotrebu elektronskih medija za posao, odmor i komunikaciju. Ove kompetencije se odnose na logičko i kritičko razmišljanje, na visok nivo vještine upravljanja informacijama i na dobro razvijene vještine komunikacije. Na najosnovnijem nivou, kompjuterske veštine podrazumijevaju vještinu multi-medijalne tehnologije da se pronađu informacije, procijene, pohrane, proizvedu i razmijene iste, i da se komunicira i učestvuje u umrežavanju preko Interneta.

Učiti kako se učiti

‘Učiti kako se učiti’ podrazumijeva dispozicije i sposobnosti da se organizuje i upravlja sopstvenim učenjem, individualno ili u grupama. Ono uključuje sposobnost da se efektivno manipuliše vremenom, riješe zadaci, steknu, procesuiraju, evaluiraju i asimiliraju nova znanja i da se nova znanja i vještine primjene u različitim kontekstima-kod kuće, na poslu, u obrazovanju i obuci. U opštem pogledu, ova kompetencija jako doprinosi upravljanju ličnom i profesionalnom putanjom i karijerom.

Interpersonalne i građanske kompetencije

Interpersonalne kompetencije obuhvataju sve oblike ponašanja kojima se mora ovladati da bi pojedinac bio sposoban da učestvuje na efikasan i konstruktivan način u socijalnom životu i da riješi konflikte gdje je to neophodno. Interpersonalne vještine su neophodne za efikasnu interakciju jedan-na-jedan ili u grupama, a koriste se i u javnim i privatnim domenima.

Preduzetništvo

Preduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu-ono obuhvata tendenciju da pojedinac sam pokrene neku promjenu ili sposobnost da upozna, podrži i da se prilagodi inovacijama koje su izazvali spoljni faktori. Preduzetništvo podrazumijeva preuzimanje odgovornosti za postupke, bilo pozitivne ili negativne, razvoj strateške vizije, postavljanje ciljeva i ispunjavanje istih, i motivisanost za uspjeh.

Kulturološka ekspresija

Kulturološka ekspresija podrazumijeva cijenjenje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i emocija u nizu raznih medija, uključujući muziku, izražavanje pokretima, književnost i umetnost.

EVROPSKA KOMISIJA
Direktorat za obrazovanje i kulturu

3. Pregled stanja ključnih kompetencija u zemljama regiona

Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Crnoj Gori

Tekst koji slijedi je rezultat rada na projektu „Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije“. Nalazi su skupljeni tokom prve polovine 2010 godine.

Početak projekta, kao i samo istraživanje ključnih kompetencija u Crnoj Gori je započeto na osnovu dokumenta „European Reference Framework“¹ Evroske komisije –Obrazovanje i kultura- Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje. U ovoj preporuci možemo naći detaljno objašnjenje ključnih kompetencija (njih osam) i to počev od definicije, pa do znanja, vještina i stavova usko povezanih za svaku ključnu kompetenciju. Model objašnjava važnost svake kompetencije pojedinačno i navodi da sve doprinose uspješnom životu u društvu znanja. Ključne kompetencije su potrebne individui za osjećaj ličnog zadovoljstva i razvoja, aktivnog građanstva, socijalne inkluzije i zaposlenja.

Istraživanje² dvije od osam ključnih kompetencija, i to „učiti kako se uči “ i „predužetništvo“ je sprovedeno 2002 godine, kroz projekat European Training Foundation, od strane istaknutih pojedinaca iz domena obrazovanja. Istraživanje je sprovedeno u 18 škola na teritoriji Crne Gore. Kompletne nalazi kao i preporuke ovog istraživanja se u nalaze u prilogu ove publikacije.

Tokom ovog procesa identifikovan je i dokument „Strategija uspostavljanja Nacionalnog okvira za kvalifikacije u Crnoj Gori (za period 2008-2010.godina³)“ koji je od izuzetne važnosti za uvođenje ključnih kompetencija u obrazovni sistem Crne Gore. U jednom od prvijenaca među dokumentima Ministarstva prosvjete i nauke se eksplicitno navode svih osam ključnih kompetencija, planira izrada strategije/akcionog plana unapređenja ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja kao i implementacija istog.

Sve prethodno navedeno je poslužilo kao dobra početna tačka za identifikovanje stadijuma na kojem se nalazi crnogorski obrazovni sistem kada su u pitanju ključne kompetencije. Sastanci koji su uslijedili obuhvatili su relevantne predstavničke institucije i organizacije koje su uključene kako u formalno, tako i u neformalno obrazovanje.

Sektor: Formalno obrazovanje je djelimično uveo ključne kompetencije u svoje kurikulume, mada sistemsko rješenje nedostaje. Razvoj ključnih kompetencija kod učenika bi morao biti praćen i konstantno se mora podsticati, dok trenutno, razvoj zavisi od samog nastavnika/ce, što nas dovodi do kršenja principa „jednako obrazovanje za sve“ reforme obrazovanja Crne Gore. Pozitivan primjer, kada govorimo o formalnom obrazovanju, je uvođenje ključnih kompetencija u priručnike za nastavnike osnovnog i srednjeg obrazovanja kako osnovnih tako i specifičnih predmeta. Veliki broj treninga za nastavnike/ce u srednjim stručnim školama, je realizovan sa ciljem upoznavanja sa ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje. Visoko obrazovanje je domen formalnog obrazovanja u okviru kojeg nismo uspjeli dobiti informacije vezano za implementaciju ključnih kompetencija u obrazovne programe i pripremu i evaluaciju istih.

1 Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union L394.

2 Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje-Razvoj ključnih kompetencija u crnogorskom obrazovnom sistemu, juli-decembar 2006. WP06-53'01, European Training Foundation

3 Strategija uspostavljanja Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori (za period 2008- 2009. godina); Podgorica 2008; Ministarstvo prosvjete i nauke; Crna Gora

Sektor: Neformalno obrazovanje velikim dijelom nije upoznat sa konceptom ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, osim organizacija korisnica EVS programa koje redovno koriste ključne kompetencije da bi sistematski prikazale sopstveno učenje tokom nekog procesa. Predstavnici i zagovarači neformalnog obrazovanja su, naime, pokazali želju za upoznavanjem sa ključnim kompetencijama i integracijom istih u pripremu, realizaciju i implementaciju svojih obrazovnih programa kako za nove polaznike tako i za već postojeće edukatore/ke.

Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Republici Makedoniji

U analizi ključnih kompetencija u R. Makedoniji pristupilo se iz aspekta formalnog i neformalnog obrazovanja, odnosno sagledano je kakvi se mehanizmi koriste u pravcu razvijanja 8 ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u okviru formalnog obrazovanja, a kako se to pitanje tretira od strane civilnog sektora. Analizom su obuhvaćeni različiti subjekti koji, preko svoga rada, imaju uticaj na razvijanje 8 ključnih kompetencija.

Pregled stanja po ovom pitanju, koje je prezentovano u daljem tekstu utvrđeno je na osnovu direktnih razgovora sa relevantnim predstavnicima Ministarstva obrazovanja i nauke, Biroa za razvoj obrazovanja, učesnika istraživanja za Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje 2006 - Finalni izveštaj za R. Makedoniju sproveden od strane ETF-a, predstavnika USAID koji je uključen u Projekat za osnovno obrazovanje, nastavnicima iz osnovnih i srednjih škola, te predstavnika lokalnog civilnog društva koji rade na obrazovanju mladih. Ovim se isto tako pristupilo analizi dokumentacije koja je direktno ili indirektno povezana sa problematikom 8 ključnih kompetencija, na evropskom i na nacionalnom nivou.

Dokument koji uokviruje tok i srž reforme obrazovanja u Makedoniji je *Nacionalna strategija za razvoj obrazovanja u RM 2005 – 2015 god.* Ovaj strateški dokumenat, iznosi stanje obrazovanja u Makedoniji, pozivajući se na njegove slabe strane, koje se odgovarajućim aktivnostima i promjenama trebaju unaprediti sa ciljem razvijanja efikasnog i modernog obrazovnog sistema, po uzoru na razvijene zemlje EU. Misija ovog programa je da preko razvoja vaspitno-obrazovnog sistema pomogne naporima R. Makedonije za njeno ravnopravno i respektabilno učešće u svjetskim, a prije svega evropskim političkim i ekonomsko-integrativnim procesima, kao i stvaranje uslova za prevenciju posljedica i efikasnog korišćenja prednosti obrazovne, političke, kulturne i ekonomske globalizacije.

U vezi ključnih kompetencija (iako se u ovom dokumentu iste ne imenuju), jedan od zadataka je revizija nastavnih planova i programa, koja nastoji da se u njih implementira koncepcija „obrazovnih rezultata“ (learning outcomes), koja je bazirana na standardima kompetencija, te razvijanje nastavnih programa koji će da preciziraju kompetencije i vještine koje se očekuje da budu usvojene od strane učenika u okviru nastavnog programa.

Sve aktivnosti koje su vezane za reforme formalno-obrazovnog sistema u Republici Makedoniji u sebi sadrže komponentu vezanu za ključne kompetencije. Stvar je u tome da ne postoji eksplicitno pozivanje na ovaj koncept, tako da imamo situaciju gdje sve novine koje se unose u okviru obrazovnog sistema, treba analizirati i povezivati sa nekom od ključnih kompetencija.

U R. Makedoniji, u toku je razvijanje Nacionalnog okvira kvalifikacija koji u velikoj mjeri doprinosi shvatanju obrazovanja kao učenja koje ima za cilj usvajanje znanja i sticanje vještina i kompetencija na osnovu kojih se mjeri sposobnost svake individue za njeno uključivanje u društveni život i njene konkurentnosti na tržištu rada. Otuda se i promjene koje se prave u domenu nastavnih programa, pozivaju na vrednovanje znanja učenika na osnovu stečenih znanja, vještina i kompetencija. Novi nastavni programi, koje razvija Biro za razvoj obrazovanja, sve više se baziraju na ciljni i procesno-orijentisani pristup u nastavi, koji se poziva na vrednovanje znanja, vještina i vrijednosti koje treba da se razvijaju kod mladih.

Tendencija je da se ne ide na formiranje nastavnih planova koji sadrže samo spisak nastavnih jedinica, već ciljeva koje učenik treba da postigne. Metode rada podrazumijevaju interaktivni rad koji podstiče razumijevanje gradiva koje se izučava i sposobnost da se isto aplicira u realnim životnim situacijama. Biro za razvoj obrazovanja, organizuje i kontinuirani profesionalni razvoj nastavnog kadra, saglasno potrebama koje se javljaju. Biro ima ustanovljenu praksu procjene potreba nastavnika na svake dve godine i saglasno potrebama, obezbjeđivanje odgovarajuće obuke.

U okviru formalnog obrazovanja, još nekoliko krupnih koraka je napravljeno u procesu njegove reforme: izmjene i dopune zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, uvođenje devetoljetke u osnovnom obrazovanju i uvođenje obaveznog srednjeg obrazovanja, uvođenje izbornih predmeta u redovnoj nastavi. Ono što je značajno u zakonima je to što obezbjeđuju jednake obrazovne uslove za sve, nediskriminaciju, garancije za jezični pluralizam i cjeloživotno učenje. Obaveznost srednjeg obrazovanja ide u pravcu osiguravanja većeg obuhvatanja mladih ljudi u formalni sistem obrazovanja. Državni prosvjetni inspektorat je u saradnji sa USAID-om pripremio dokument *Indikatori za kvalitet rada škole*, koji treba da da precizan uvid u kvalitet rada škole i saglasno tome da daje preporuke za poboljšanje. Ovi indikatori treba da pomognu direktorima i nastavnicima, preko samoevaluacije, kao i državnim prosvjetnim inspektorima, preko integralne evaluacije, u procjeni efektivnosti škola.

Najveći napor pravi se u domenu ICT i preduzetništva. Jedan od prioriteta vlade i Ministarstva za obrazovanje i nauku je da opremi sve osnovne i srednje škole u zemlji, personalnim kompjuterima i ispuni projekat "Kompjuter za svako dete". U okviru ovog projekta su i aktivnosti za edukaciju nastavnog kadra ICT vještinama kao i korišćenje softvera za izvođenje nastave pomoću kompjutera. Konceptija edukacije nastavnog kadra zamišljena je na takav način da u svakoj školi obučiti tim nastavnika koji bi znanje i vještine stečene na obuci dalje prenosili na ostale nastavnike u okviru svoje škole. U pravcu razvijanja kompetencije poznavanja stranog jezika, novina je uvođenje engleskog jezika još u prvi razred osnovne škole.

Od velikog značaja je implementacija Projekta za osnovno obrazovanje, koji u saradnji sa BRO implemetira USAID. Ovo je petogodišnja inicijativa koja targetira javne osnovne škole u Makedoniji i ima za cilj da poboljša kvalitet instrukcija i da poveća vještine zapošljavanja kod mladih. Ovaj projekat treba da poboljša izvođenje nastave i učenje tako da omogući učenicima da steknu vještine za kritičko mišljenje; da poveća pristup i korištenje kompjutera i Internet tehnologije u pravcu povećanja uspjeha na tržištu rada; da pomogne školama da poboljšaju sredinu/atmosferu učenja i time stimulišu učenje i kreativnost; da rade sa edukatorima u okviru Ministarstva za obrazovanje i nauku u pravcu razvijanja kvalitetnih materijala za učenje koji stimulišu aktivno učenje bazirano na istraživanju; da poboljša obrazovanje u domenu matematike i prirodnih nauka putem poboljšavanja kurikuluma i nastavnih metoda; kao i da poboljša proces procjene samih škola za svoj rad u pravcu stimulisanja i jačanje kvaliteta učenja.

U R. Makedoniji je donesen i Zakon za obrazovanje odraslih koji se eksplicitno poziva i na Evropski referentni okvir za ključne kompetencije za cjeloživotno učenje. Centar za obrazovanje odraslih je formiran u novembru 2008. godine i njegova misija je da promoviše sistem obrazovanja odraslih koji će da bude funkcionalan, moderan i u saglasnosti sa standardima Evropske unije, te sistem koji će obezbijediti visoki kvalitet učenja i mogućnosti za sticanje kvalifikacija u saglasnosti sa potrebama građana, a samim tim će da poveća zapošljenost i poboljša preduzetništvo, zadovoljiće potrebe tržišta rada i daće doprinos ekonomskom, društvenom i ličnom razvoju. Ovaj centar će direktno raditi na razvijanju ključnih kompetencija, a njegova ciljna grupa su odrasli iznad 15 godina, što znači da ne obuhvata mlade u toku njihovog osnovnog obrazovanja.

Deo organizacija civilnog društva koji rade na edukaciji mladih i u okvirima neformalnog obrazovanja nisu upoznati sa ključnim kompetencijama i pored toga što preko svog rada, već direktno rade na nekima od njih. Neformalno obrazovanje je još uvijek na niskom nivou vrednovanja i od strane vladinih institucija koji rade u domenu obrazovanja kao i među biznis sektorom. Civilno društvo nije ujedinjeno u procesu priznavanja i validacije neformalnog obrazovanja što u znatnoj mjeri utiče

na brzinu procesa njegove validacije i prepoznavanja u okviru samog društva. Mladi ljudi (volonteri u nevladinim organizacijama) generalno nisu upoznati sa ovim konceptom. Izuzetak su jedino oni mladi koji su imali priliku da učestvuju na treninzima realizovanim u okviru programa „Mladi u akciji“, pa su time došli u kontakt sa Youthpass-om u kome se znanja i vještine stečene na treningu procjenjuju na osnovu 8 ključnih kompetencija.

Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini

Istraživanje, kojim su bile obuhvaćene obrazovne institucije, te međunarodni i lokalni NVO-i, pokazalo je da u BiH ne postoji sistemsko bavljenje pitanjem ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, kako od strane organizacija civilnog društva, tako ni od strane obrazovnih i drugih institucija. Takođe, ni na jednom nivou ne postoje zakonski akti ili strategije kojima se planira rad na razvoju ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje.

Nastavni planovi i programi u okviru formalnog obrazovnog sistema su kvalitetni i teoretski djelimično pokrivaju rad na razvijanju ključnih kompetencija kod mladih ljudi. Međutim, nastavni planovi i programi su često preambiciozni i nastavnici su primorini da se fokusiraju na dostizanje normi i pokrivanja plana, radije nego da investiraju vrijeme i energiju na razvijanju vještina i stavova mladih ljudi. Nastavnici često nisu adekvatno osposobljeni da koriste metode neformalnog obrazovanja u institucijama formalnog obrazovanja. Takođe, učionice nisu adekvatne za nove metode učenja, te su često prepreka za interaktivan rad s učenicima. Obrazovne ustanove nisu inkluzivne i ne uključuju aktivno učenike u procese planiranja nastave. Postoji niz primjera dobre prakse u proaktivnom pristupu jačanju mladih i njihovih aktivnosti za opštu društvenu korist. Takvi primjeri i dobre prakse se trebaju promovisati i organizovati.

Vrijednost i značaj ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje promovišu nevladine organizacije kroz svoje programe. NVO-i često organizuju kurseve vezane za razvoj ključnih kompetencija, ali je kvalitet kurseva upitan, jer ne postoji jedinstven sistem osiguranja kvaliteta za kurseve takve vrste. Te aktivnosti se rade sporadično i iz toga ne proizađu konkretne akcije.

Stanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Republici Srbiji

Pregled stanja ključnih kompetencija u R. Srbiji započet je prije svega analizom osnovnog dokumenta kojim se predstavlja i definiše okvir ključnih kompetencija na evropskom nivou (Key Competences for Lifelong Learning, A Europe Reference Framework). Ova analiza je sprovedena kroz seriju konsultativnih radionica sa mladim aktivistima koji posjeduju različit spektar iskustava u formalnom i neformalnom obrazovanju u zemlji i inostranstvu, kao učesnici i kao provajderi. Ovim putem iz ugla mladih, učesnika u obrazovnim procesima, osvjetljena je važnost, ali i izazovi u primeni evropskih preporuka u Srbiji.

Paralelno sa ovim procesom pristupilo se analizi postojećih dokumenata, kao i konsultacijama sa ključnim akterima u ovom polju iz sfere formalnog i neformalnog obrazovanja.

Analizom dokumenata obuhvaćena su relevantna istraživanja, projektni izveštaji, strategije i zakoni.

Što se tiče istraživanja u ovoj oblasti, sproveden ih je veoma mali broj i ona uglavnom parcijalno ispituju stanje ključnih kompetencija u Srbiji. Projektni tim je prije svega razmatrao zaključke dobijene u „Finalnom izveštaju o ključnim kompetencijama za celoživotno učenje u Srbiji“ koje je 2007. godine napravio istraživački tim za potrebe ETF-a (European Training Foundation). Istraživanjem je obuhvaćeno sticanje kompetencija kroz formalni sistem obrazovanja u srednjim stručnim školama, i to samo dvije ključne kompetencije: učiti kako se uči i preduzetništvo, kojima se, prije svega, odgovara na potrebe kreiranja konkurentne radne snage na tržištu rada.

Opšti je zaključak da nedostaju istraživanja kojima bi se dobio širok pregled stanja ključnih kompetencija, tj. mapa pružaoca usluga kako formalnih tako i neformalnih.

U analizi dokumenata razmatran je i Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja R. Srbije iz 2009. godine u čijem tekstu se prepoznaju načela i principi cjeloživotnog učenja, no ono se ne definiše jasno, a takođe, ovaj zakon ne prepoznaje neformalno obrazovanje, sem u segmentu stručnog obrazovanja.

Važni dokumenti u analizi su bili izvještaji u vezi sa razvojem Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK) u Srbiji. Može se reći da već jednu deceniju teku pokušaji stvaranja NOK-a, inicirani, s jedne strane, stvaranjem Evropskog okvira kvalifikacija, a sa druge strane, činjenicom da je postojeći sistem kvalifikacija u Srbiji (Jedinstvena nomenklatura zanimanja), zasnovan na stepenima stručne spreme, zastario i nefunkcionalan. Radna grupa u ovom procesu je 2005. godine donijela zaključak: *„Moderno stručno obrazovanje u Srbiji mora biti zasnovano na unapred definisanim ishodima učenja odnosno stručnim kompetencijama čije će dostizanje biti osnovno merilo uspešnosti. Obrazovni programi moraju biti fleksibilni i to kako na planu sadržaja tako i na planu načina realizacije, odnosno dužine trajanja. Polazna osnova za kreiranje takvih, modernih obrazovnih programa, biće sistem nacionalnih kvalifikacija stvoren kroz partnerski rad svih relevantnih činilaca koji utiču ili na koje utiče jedan ovakav sistem“*.

Takođe, u procesu analize relevantnih dokumenata razmatrani su i dokumenti koji se bave obrazovanjem odraslih. U Nacionalnom izveštaju o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih ekspertske grupe Ministarstva prosvete Republike Srbije iz 2008. godine, identifikovani su i analizirani ključni problemi u oblasti obrazovanja odraslih, predstavljeni akcioni planovi, nacrti prioriternih projekata i predloženi su najvažniji koraci u reformi obrazovanja odraslih.

Važna preporuka za sistemski pristup ključnim kompetencijama je data i u Strategiji razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji iz 2005. godine kojom se definiše, između ostalog, decentralizacija i partnerski pristup u upravljanju, organizaciji i realizaciji obrazovanja odraslih.

Analizom različitih sadržaja je potvrđeno da su, veoma često, profesionalne asocijacije važni zagovarači standardizacije profesija i zanimanja, te primjene principa cjeloživotnog učenja.

U analizi relevantnih dokumenata posebno mjesto je zauzela Nacionalna strategija za mlade R Srbije donijeta 2008. godine, kojom se daju veoma pozitivne preporuke u pravcu prepoznavanja i primjene neformalnog obrazovanja, te ističe važnost izgradnje ključnih kompetencija mladih za cjeloživotno učenje. U istom pravcu radni dokument Akcioni plan politike za mlade AP Vojvodine, 2010 -2014. godine preporučuje, pored formalnog i neformalno obrazovanje kao važnu alatku za formiranje ključnih kompetencija aktivnih i ostvarenih građana.

U procesu konsultacija sa važnim akterima na polju ključnih kompetencija sprovedeni su razgovori sa predstavnicima Pokrajinskog Sekretarijata za sport i omladinu, Ministarstva za omladinu i sport, Ministarstva prosvjete, predstavnicima različitih fakulteta i univerziteta, sa koordinatorima nekoliko kancelarija za mlade, predstavnicima organizacija civilnog društva, koje se bave obrazovnim politikama i predstavnicima medija. Svi akteri navode da je rješavanje problema ključnih kompetencija veoma kompleksno i dugotrajno, da se ne može riješiti sporadičnim projektima, već da zahtijeva sistemski pristup i vrlo jasnu obrazovnu politiku.

Ove individualne konsultacije su kasnije prerasle u Dane dijaloga **“Mladi i ključne kompetencije za celoživotno učenje”** održane u Beogradu, 6. i 7. jula 2010. godine, koje kao finalni rezultat donose set preporuka za unapređenje stanja ključnih kompetencija, i kroz formalni sistem obrazovanja i kroz neformalne obrazovne programe.

Opšti zaključci nakon analize stanja ključnih kompetencija u R. Srbiji su sažeti na sledeći način. Cjeloživotno učenje u Srbiji tumači se različito, u prilog tome ide i neusklađenost u imenovanju ove oblasti, koriste se različiti termini kao što su doživotno učenje, učenje tokom cijelog života, permanentno obrazovanje, obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje. Takođe, prepoznat je potencijalni rizik da se cjeloživotno učenje prepozna samo kao obrazovanje odraslih, tj. profesionalno obrazovanje odraslih, što bi stavilo težište samo na izgradnju profesionalnih kompetencija, a donekle zanemarila izgradnja ličnih i građanskih kompetencija. Evidentan je nedostatak jasne slike o obrazovnim reformama, kao i nedostatak pozitivnog pristupa u verifikaciji neformalnog obrazovanja od strane državnih institucija.

Ipak, među svim relevantnim akterima postoji svijest o potrebi i značaju unapređenja ove oblasti i neki naponi su već učinjeni.

Šta mladi kažu... Bosna i Hercegovina

Anes: „Ideja projekta je dobra, a realizacija još bolja. Diskusije koje smo imali u toku realizacije projekta pomogle su mi da se osvrnem na svoje kompetencije, te da se upoznam sa načinom njihovog razvijanja i korištenja“

Elma: „Razvoj kompetencija za cjeloživotno učenje je veoma važan, jer povećava konkurentnost na polju rada. Bilo bi dobro da se učenje o ključnim kompetencijama uključi u nastavne planove i programe u mladim ljudima i na fakultetima, jer veliki broj mladih ljudi nije čuo za to.“

Duško Krstić, koordinator kancelarije za mlade, Gradska opština Obrenovac:
“Ako planiraš za godinu dana zasadi kukuruz, ako planiraš za deset godina zasadi drvo, ako planiraš za ceo život ulaži u obrazovane ljude“.

Forum „Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje“ - FINALNI IZVJEŠTAJ⁴ -

Uvod

Projekat „*Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije*“ ima za cilj podizanje svijesti o važnosti razvoja ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u zemljama zapadnog Balkana kao nužan preduslov u procesu integracije u EU i regiji

Forum „Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje“ se organizuje u sklopu projekta „Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije“ koji finansira Balkan Trust for Democracy. Projekat ima za cilj podizanje svijesti o važnosti razvoja ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u zemljama zapadnog Balkana kao nužan preduslov u procesu integracije u EU i regiji. Projekat se istovremeno odvija u Crnoj Gori, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji.

Ciljevi foruma:

Forum „Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje“ je organizovan da bi se putem otvorenog dijaloga predstavnika relevantnih državnih institucija, nevladinog sektora i pojedinaca utvrdilo koliko je do sada u Crnoj Gori učinjeno na polju implementacije koncepta Ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u formalni obrazovni sistem i neformalno obrazovanje, a potom i kreirale preporuke za unapređenje ključnih kompetencija na svim nivoima, u domenu formalnog i neformalnog obrazovanja.

U toku prvog dana Foruma, rad je koncipiran tako da se izlaganjem predstavnika državnih institucija i nevladinog sektora, a zatim i kroz plenarnu diskusiju učesnici upoznaju sa ključnim kompetencijama i trenutnim stadijumom implementacije u Crnoj Gori.

Drugi dan je u potpunosti posvećen kreiranju preporuka za unapređenje ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja.

Prvi dan

Forum je zvanično otvorila **Tamara Čirgić**, izvršna direktorica Foruma MNE. Ona je pozdravila učesnike, osvrnula se na kompleksnost i važnost teme Foruma, i kratko predstavila projekat „Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije“

Facilitator Foruma, **Dragutin Šćekić**, član UO foruma MNE, je u uvodnom izlaganju predstavio koncept ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, hronološki sled aktivnosti na njihovom uobličavanju, kao i sam evropski okvir ključnih kompetencija i svaku od njih ponaosob. Ovo je bilo bitno da bi učesnici foruma stekli zajedničku sliku o Ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje, i struktuirali informacije o njima. Na kraju je urađena i kratka analiza Lisabonskog pregleda za 2010 *Svjetskog ekonomskog foruma*, čiji su nalazi da lisabonska strategija nije u potpunosti realizovana, te da su najslabiji rezultati ostvareni na polju inovacija, istraživanja i razvoja. U isto vrijeme, u našem regionu Crna Gora ima lidersku poziciju u procesu ispunjavanja ciljeva Lisabonske strategije, ali takođe najslabije rezultate pokazuje u domenu inovacijam, istraživanja i razvoja, koji se direktno odnosi na jačanje i osavremenjivanje svih vidova obrazovanja.

Nova razvojna strategija EU za period do 2020. godine ponovo naglašava važnost ulaganja u dalji razvoj društva znanja, a time i ključnih kompetencija kao osnove koju mora realizovati svaki pojedinac da bi društvo u cjelini napredovalo.

⁴ Autor izvještaja: Dragutin Šćekić

Učesnici foruma:

Institucija /Organizacija	Osoba
Ministarstvo prosvjete i nauke	Vesna Vučurović Ivana Lagator Jelena Abradović
Zavod za školstvo	Zoran Lalović Nevena Čabrilo
Centar za stručno obrazovanje	Ljiljana Garić Gordana Bošković Miodrag Vuković
Ministarstvo kulture, sporta i medija – kancelarija za mlade	Bojana Bulatović
Inicijativa mladih za ljudska prava u Crnoj Gori	Dejan Minić
Samostalni expert	Ajša Hadžibegović
Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore	Milan Šaranović Velibor Bošković
OKC Juventas	Miloš Burzan
ADP Zid	Aleksandra Gligorović Mirela Rajković
Mladi ljudi Kotor i Tivat	Jelena Zečević Tijana Dragojević Marina Bogdanović Saška Lalović
Mladi ljudi Podgorica i Nikšić	Irena Marunović Anđela Šćekić Jovana Jelić Jovana Perović Marijana Čvorović Milica Bogdanović
Mladi ljudi Rožaje i Berane	Suad Šabanović Jovana Lutovac
Forum MNE	Tamara Čirgić Milica Bogdanović Jelena Nikčević Sandra Smolović Elvira Hadžibegović - Bujanja

Zatim je riječ dobila **Vesna Vučurović**, pomoćnica ministra u Ministarstvu prosvjete i nauke Crne Gore.

Ona je u svom izlaganju predstavila dosadašnje aktivnosti Ministarstva prosvjete i nauke na polju ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, kao i planove te krovne institucije formalnog obrazovanja u narednom periodu. Ona se posebno osvrnula na rješenja kreirana u procesu implementacije aktuelne reforme obrazovnog sistema, kao i izazove u prilagođavanju obrazovnog sistema velikim promjenama u društvu, a posebno koje su obrazovne potrebe mladih 21. vijeku, Koja i kakva znanja, koje vrijednosti i stavove, koje lične i generičke, ali i stručne i profesionalne vještine, i kakav duh treba da posjeduju mladi.

Ona je zatim naglasila kako su ključne kompetencije prepoznate i implementirane u ključnom obrazovnim dokumentima i aktivnostima u prethodnom periodu, te se posebno osvrnula na Knjigu promjena, ključni reformski dokument iz 2001. godine, Zakone iz oblasti obrazovanja, 2002. godine, Nove obrazovne programe (osnovna škola, gimnazija, srednje stručne škole), Strateški plan reforme obrazovanja 2005-2009. godine, kao i na projekat Reforma tržišta rada i razvoj radne snage - razvoj ljudskih resursa 2007-2017 kojim je konačno uobličena pozicija ključnih kompetencija u obrazovnom sistemu Crne Gore.

U svom izlaganju, g-dja Vučurović je posebnu pažnju posvjetila aktivnostima Ministarstva na polju praćenja i podrške reformi obrazovanja, i naglasila da savremena i napredna rješenja u ključnim obrazovnim dokumentima u praksi nisu uvijek prepoznata na pravi način i primjenjena u dovoljnoj mjeri, pa se crnogorsko obrazovanje još uvijek suočava sa tradicionalnim pristupom nastavi, i otporu prema promjenama jednog dijela nastavnika. Prepoznat je problem izbjegavanja u praksi implementacije reformskih rješenja, ili njihove neadekvatne primjene. Ona je navela primjer učenika privatne gimnazije iz Podgorice, koji su veoma jasno prepoznali šta su to nedostaci tradicionalnog pristupa u njihovom inicijalnom školovanju, kao i prednosti savremenog obrazovanja: individualni rad, pozitivan i saradnički odnos učenika i nastavnika, aktivne metode učenja i rada.

Gospođa Vučurević je u nastavku predstavila i aktivnosti u okviru Ljubljanske ministarske konferencije, održane u junu ove godine u Sloveniji u organizaciji Savjeta Evrope. Ova konferencija je prepoznala presudan značaj profesionalaca u obrazovanju kao ključne profesije za razvoj znanja, vještina, stavova i vrijednosti neophodnih za demokratsku kulturu. Stoga i aktivnosti MPIN na implementaciji koncepta ključnih kompetencija u CG obrazovnom sistemu treba još više usmjeriti nastavnici i drugim profesionalcima u obrazovanju, koje treba dodatno edukovati i osposobiti za primjenu reformskih rješenja.

U nastavku izlaganja, Gospođa Vučurević je kao primjer izdvojila ključnu kompetenciju preduzetništvo, i navela aktivnosti koje Ministarstvo prosvjete i nauke sprovodi na polju jačanja preduzetničke kompetencije kod učenika na svim nivoima obrazovanja.

U nastavku foruma, učesnicima se obratio **Zoran Lalović**, savjetnik u Zavodu za školstvo Crne Gore. On je iznio kraći osvrt na početak reforme obrazovanja (2001-02). prema njegovim riječima, strateški reformski dokumenti pravljani su po uzoru na razvijene zemlje EU, uzeti u obzir svi relevantni obrazovni dokumenti, pa i Lisabonski ugovor. Zatim su uradjeni zakoni iz oblasti obrazovanja, kreirani planovi i programi kao i udžbenici, da bi 2004/05 počela primjena novih planova i programa u OŠ, a 2006/07 u gimnazijama.

U okviru reforme obrazovnog sistema formirane su tri institucije koje imaju zadatak da nose i podržavaju reformska rješenja: Zavod za školstvo, Ispitni centar, Centar za stručno obrazovanje. ZZŠ je institucija zadužena za unapredjenje kvaliteta opšteg obrazovanja na svim nivoima. Zavod je zadužen za izradu i unapredjenje kvaliteta obrazovnih programa opšteobrazovnih predmeta, profesionalni razvoj nastavnika, unapredjenje kvaliteta rada škole. U Zavodu za školstvo su do sada uradjeni programi na svim nivoima obrazovanja kao i programi izbornih predmeta.

Ključne kompetencije se razvijaju u formalnom obrazovnom sistemu, a škola prepoznata kao najefikasnija ustanova u ovom procesu. Bitno je imati u vidu da se ključne kompetencije razvijaju kroz čitav niz aktivnosti u školi: kroz obavezne i izborne i fakultativne predmete, kroz obavezne aktivnosti, slobodne aktivnosti, obavezne izborne sadržaje...

Gospodin Lalović je zatim detaljno predstavio na koji način zavod za školstvo implementira svaku pojedinačnu ključnu kompetenciju i njene elemente.

Još je jedna značajna promjena - nova metodologija pisanja programa i realizacije nastave: ciljni i procesno - razvojni pristup nastavi. Radi se o tome da se kroz svaki predmet razvijaju tri komponente kompetencije: znanja, vještine, vrednosti. Novi programi ne sadrže sadržaje, spisak nastavnih jedinica, već ciljeve koje učenik treba da dostigne. Programi nude aktivnosti koje podražavaju aktivne metode rada. Nastavnik se podstiče da cijeni razumijevanje i primjenu znanja, ali ne i memorisanje i poznavanje materije.

Jedna od važnih aktivnosti Zavoda je kontinuirano unapređenje kvaliteta programa. Napravljen je metodološki okvir za analiza i unapređenje kvaliteta nastavnih programa, uzimajući kao bitan kriterijum i obuhvatnost ciljeva, da bi se otklonila opasnost od pukog prenošenja znanja, da ostane svijest o potrebi razvijanja vještina i vrijednosti. Programi se uskladjuju sa mogućnostima djece i vremenski uskladjeni sa brojem časova, vertikalno (po nivoima) i horizontalno (korelacija, međupredmetno prožimanje) uskladjivanje svakog programa

Zavod za školstvo podstiče i organizuje kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika. To se vrši: obukom nastavnika, pružanjem stručne pomoći nastavnicima –izdavanje velikog broja stručnih aplikacija koje se bave nastavom, učenjem, podsticanjem transformacije škole u zajednicu koja uči - definisani su standardi kompetencija nastavnika da bi mogli da rade i napreduju,. Osmišljen je sistem napredovanja nastavnika u viša zvanja, baziran prije svega na provjeri kompetencija nastavnika.

Novo metode procjenjivanja kvaliteta rada nastavnika. Samoevaluacija škole - mjerenje kvaliteta škole iznutra, ali i eksterna evaluacija rada škola. Zavod takođe radi istraživanja i analize na osnovu kojih izdaje preporuke školama kako da unaprijede svoj rad.

Na kraju, gospodin Lalović je naglasio da su ključne kompetencije srž i nove komponente opšteg obrazovanja u Crnoj Gori.

Izlaganje **Ljiljane Garić**, predstavnice Centra za stručno obrazovanje, institucija koja se bavi uređenjem i unaprijeđenjem stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih u Crnoj Gori, odnosilo se prije svega na realizovane aktivnosti na polju ključnih kompetencija u domenu stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih.

Centar za stručno obrazovanje u okviru svojih aktivnosti razvija veliki broj obrazovnih programa za različite obrazovne profile. Svi programi su bazirani na ciljnom planiranju, i podrazumijevaju pristup koji objedinjuje razvoj znanja i vještina učenika. Specifičnost stručnog obrazovanja koja se ogleda u obrazovanju kadrova čija buduća zanimanja počivaju na jačanju bazičnih kompetencija pojedinca, kao preduslova za uspješno snalaženje i konkurentnost na tržištu rada. Za razliku od tradicionalnog planiranja i programiranja usmjerenog na obrazovne sadržaje, na kognitivne procese koji vode reproduktivnom znanju, u konceptu cjeloživotnog učenja, koji polazi se od utvrđivanja kompetencija učenika i vaspitanja cjelovite osobe.

Specifičnost stručnog obrazovanja ogleda se i u tome što je za svaki obrazovni profil potrebno utvrditi koja su znanja/obrazovni sadržaji/ potrebni, koje vještine za primjenu znanja, koji stavovi vezani za predmetna znanja i kompetencije, kojim će se metodama i postupcima oni ostvariti, kako će se vrednovati ostvarenost kompetencije, koji su nastavna sredstva potrebna za takav proces itd.

Ljiljana Garić je naglasila i važnost uloge eksterne provjere znanja i Ispitnog centra Crne Gore za dobijanje jasne slike o nivou razvijenosti kompetencija učenika.

Ajša Hadžibegović, samostalni ekspert, je svoje izlaganje posvetila kompetencijama trenera u neformalnom obrazovanju.

Kao važna pitanja za plenarnu siskusiju, ona je navela problem prepoznavanja kompetencija neophodnih za formalno priznavanje trenera, tj. kriterijuma i parametara za prepoznavanje zvanja – kako mjeriti nivo kompetentnosti. Koja znanja, vještine i vrijednosti treba da ima trener da bi kompetentno radio sa mladim ljudima? U neformalnom obrazovanju neohodno je urediti oblast kompetencija trenera, i formalnog priznavanja trenera.

Ajša Hadžibegović je u nastavku navela primjer studije “Osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje” SALTO resurs centra, koja navodi profil kompetencija za trenere u evropskom omladinskom radu, a koja je u potpunosti zasnovana na evropskom referentnom okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Studija kompetencije trenera razvija na nivou ciljeva i ključnih sadržaja (znanje, stavovi i vještine). Osnovni cilj studije je stvaranje okvira za prepoznavane kompetencija trenera kao preduslova za formalno priznavanje.

Ona je naglasila i da je na nivou Evropske unije na polju razvoja ključnih kompetencija pored tržišta rada koje se stavlja u prvi plan, važno i pitanje aktivnog građanstva. Neformalno obrazovanje ima dovoljnu širinu da bi potpomoglo razvoj aktivnog građanstva, kao alternative težnjama formalnog obrazovnog sistema da prije svega zadovolji potrebe tržišta rada. U tom smislu, neformalno obrazovanje treba da bude komplementarno onome što se radi u formalnom obrazovnom sistemu.

Aleksandra Gligorević (Asocijacija za demokratski prosperitet - ZID) u svojoj diskusiji prije svega je pokušala da odgovori na to gdje su ključne kompetencije u neformalnom obrazovanju na evropskom nivou, a gdje su u Crnoj Gori.

Za nju, formalni obrazovni sistem i pored aktuelnih reformi i dalje fokusira na znanju kao osnovnoj vrijednosti, u neformalnom obrazovanju fokus je na vještina i stavovima, i polazi se od toga da onaj koji uči ima unutrašnju motivaciju, želju i volju za učenjem i ličnim razvojem.

Evropski parlament je usvojio strategiju investiranja u mlade i osnaživanja mladih u narednoj dekadi. Ona daje smjernice za rad sa mladima u narednoj dekadi. U prvom planu je zapošljivost, preduzetništvo, konkurentnost na tržištu. Preporuke se odnose na formalno i neformalno obrazovanje. Neformalno obrazovanje nije haotična zabava, već podrazumijeva jasnu strukturu takođe zasnovanu na ciljnom pristupu. Preporuka Evropske unije za naredni period je da se obrazovanje i treninzi fokusiraju na trougao: obrazovanje, istraživanje i inovacije.

Izdvojila je volonterske aktivnosti kao vid razvoja ključnih kompetencija. Rezolucija Evropskog

parlamenta preporučuje volontiranje, i preporučuje vladama da podržavaju volutarizam (primjer: Evropski volonterski program). Oni pozivaju na korišćenje Evropske volonterske potvrde kao dodatka Euro Pass-u. To je dokumenat koji sažima kompetence usvojene tokom volontiranja ili neke druge forme neformalnog obrazovanja.

Youth pass, trenutno fokusiran samo na programe EU (Youth in action), kao oficijelni dokument koji evaluira učenje svakog pojedinca tokom neformalnog obrazovanja. Youth pass sadrži refleksiju individualnog procesa učenja, i trebao bi da služi za prepoznavanje i validaciju neformalnog obrazovanja, Dokument takođe sadrži komponentu koja se odnosi na zapošljivost.

Na nacionalnom nivou Youth pass nije prepoznat u CG.

ADP ZID uključuje Ključne kompetencije u sve svoje treninge kako bi učesnici bili svjesni lične koristi od programa obuke. Ključne kompetencije su ubačene i u program osposobljavanja odraslih za volontiranje i rad sa volonterima koji je trenutno u procesu akreditacije.

Plenarna Diskusija

U plenarnoj diskusiji koja je uslijedila, izdvojilo se nekoliko tema koje su bila posebno interesantne i izdvojene su kao važne za dalju implementaciju ključnih kompetencija u crnogorskom društvu. Prepoznata je potreba za objedinjavanjem aktivnosti i strategija, tj. pojačavanjem komunikacije između obrazovnih institucija. Stiče se utisak da sve institucije formalnog i neformalnog obrazovnog sistema aktivnosti na implementaciji ključnih kompetencija sprovode izolovano i nekoordinisano, što značajno utiče na kvalitet očekivanih rezultata.

U domenu formalnog obrazovanja, primetna nespemnost da se reforma obrazovnog sistema sprovede u praksi. Ovo je najvidljivije u samoj nastavi, gdje nastavnici teže ka tome da zadrže tradicionalni, predavački pristup koji potencira niže nivoe učenja i ne omogućava razvoj ključnih kompetencija kod učenika, ali je primjetno i u svim drugim institucijama obrazovnog sistema, gdje je uočljiva nespemnost da se suoči sa problemima koji su rezultat primjene novih reformskih rješenja.

Inertnost mladih u obrazovnom sistemu predstavlja poseban problem, čiji su uzroci kompleksni i svakako zahtijevaju ozbiljnu analizu. Mladi pokazuju nespemnost za preutimanje odgovornosti za svoje učenje, nezainteresovanost za nastavni proces, i nekritičnost prema onome što im se

kroz formalni obrazovni sistem nudi. Mladi pokazuju nespremnost i nezainteresovanost da uče i usavršavaju se kroz formalni obrazovni sistem. Važan motiv za učenje – strah od nezaposlenosti. Znanje i kompetencije kod velikog broja učenika nisu u prvom planu. Problem Crne gore je i zapošljavanje bez poštovanja zvaničnih kriterijuma, što dodatno demoralizuje mlade.

Kao posledica stanja u našem obrazovnom sistemu, ključne kompetencije su nedovoljno razvijene kod mladih ljudi u Crnoj Gori. Prvi znak prepoznavanja važnosti razvoja ključnih kompetencija kod svakog pojedinca je podatak da sve veći broj zaposlenih želi da se dodatno obučava i nastavi učenje.

Promjene koje su neminovne, podrazumijevaju dugotrajan i kontinuiran proces koji mora objediniti napore svih zainteresovanih strana formalnog i neformalnog obrazovanja, državnog i nevladinog sektora.

Trenutno stanje implementacije ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Crnoj Gori Prvi dan Foruma o ključnim kompetencijama obilježile su žive diskusije i razmjena mišljenja. Izlaganja predstavnika institucija i NVO sektora pokazala su se kao veoma korisna za kreiranje šire slike stanja ključnih kompetencija u Crnoj gori u ovom trenutku.

Na osnovu svih aktivnosti tokom prvog dana, moguće je izvesti sljedeće zaključke o situaciji u Crnoj Gori po pitanju implementacije ključnih kompetencija u formalnom i neformalnom obrazovanju: U prethodnoj dekadi, u Crnoj Gori je urađeno mnogo toga na prepoznavanju i uključivanju koncepta ključnih kompetencija u obrazovni sistem. Tomo je posebno pogodovalo to što se korenita promjena obrazovnog sistema poklopila sa početkom rada na ključnim kompetencijama u Evropskoj uniji. Svi ključni reformski dokumenti direktno ili indirektno počivaju na konceptu razvoja ključnih kompetencija, a crna gora je aktivno uključena u sve relevantne projekte u regionu. Nove obrazovne institucije u Crnoj Gori, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ispitni centar, u velikoj mjeri olakšavaju rad na implementaciji ključnih kompetencija u obrazovnom sistemu, i svoje aktivnosti zasivaju upravo na njihovom jačanju.

Kao posledica, obrazovni kurikulum uopštem i stručnom obrazovanju, koji je u potpunosti ciljno i procesno - razvojno orijentisan, što podrazumijeva razvoj znanja, vještina i vrijednosti svakog učenika, potpuno pogoduje razvoju ključnih kompetencija, mada one nisu u potpunosti integrisane u postojeće obrazovne programe. Otvorenost kurikuluma i koncipiranje nastave sa visokim procentom izbornih predmeta omogućava prevazilaženje i ovog problema u budućnosti i lako prilagođavanje programa potrebama društva.

Problem predstavlja nedovoljna komunikacija i koordinacija između obrazovnih institucija, što podriva napore i smanjuje efikasnost preduzetih akcija i doprinosi izostanku značajnijih rezultata. Međutim, rezultati istraživanja i analiza pokazuju da uprkos veoma dobrim osnovama i teorijskoj odlozi, u praksi u nastavi još uvijek preovlađuje tradicionalni pristup zasnovan na podučavanju i prostom transferu znanja, koji značajno onemogućava primjenu koncepta ključnih kompetencija u formalnom obrazovanju. Dodatni problemi su nedostatak materijalnih resursa, odjeljenja sa velikim brojem učenika, niska motivisanost učenika, nedovoljna obučenost nastavnika. I pored svih ovih smetnji, Evidentno je da postoje pozitivni pomaci, i da je došlo do određene demokratizacije odnosa u obrazovnom institucijama, kao i da je nastava modernizovana u određenoj mjeri.

U domenu neformalnih sistema obrazovanja, evidentno je da postoji veoma dobra saradnja sa srodnim evropskim institucijama, što rezultira brзом adaptacijom i primejnom pozitivnih evropskih rješenja iz ove oblasti i u NVO koje se u Crnoj Gori bave neformalnim obrazovanjem. Primjetno je da se u ovom sektoru uslijed same prirode neformalnog učenja, koje je zasnovano na razvoju kompetencija, ali i načina funkcionisanja organizacija koje su provajderi neformalnog obrazovanja, adaptacija koncepta ključnih kompetencija odvija efikasnije i lakše.

Ono što se i ovdje izdvaja kao bitan momenat je odustvo kvalitetne koordinacije između različitih organizacija, nemogućnost strukturiranog praćenja aktivnosti, kao i procjene kvaliteta samog neformalnog obrazovanja usled odsustva jasno definisanih standarda kvaliteta kao i priznavanja statusa trenera u neformalnom obrazovanju uslijed nedostatka definisanih standarda za tu poziciju.

Evidantno je da u Crnoj gori pojedine organizacije pružaju vrlo kvalitetne usluge u domenu neformalnog obrazovanja, a u određenim slučajevima došlo je i do svojevrsne “formalizacije” programa neformalne obuke zasnovanih na razvoju kompetencija i njihovog preuzimanja od strane institucija formalnog obrazovnog sistema. Na ovaj način se ostvaruje značajan uticaj a institucije formalnog obrazovnog sistema.

Drugi dan

Drugi dan foruma je u potpunosti posvećen radu na definisanju preporuka za unapređenje ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja u formalnom i neformalnom obrazovanju.

Rad je započet kratkim sumiranjem rezultata rada prvog dana foruma, a zatim su se učesnici podjelili u dvije radne grupe, za definisanje preporuka za institucije (formalne sisteme obrazovanja) preporuke za NVO (neformalne sisteme obrazovanja). Grupe su odvojeno radile na kreiranju preporuka. Obe grupe su sačinjavali predstavnici institucija formalnog obrazovanja i NVO. Rad grupa je protekao u konstruktivnoj atmosferi uz visok nivo aktivnosti svih učesnika.

Po završetku grupnog rada , uslijedilo je predstavljanje rezultata rada svake grupe, uz razmjenu mišljenja o svakoj pojedinačnoj preporuci.

Zaključci i preporuke

Institucije (formalni sistemi obrazovanja)

Institucije

Preporuke za institucije formalnog obrazovanja koje je kreirala radna grupa upućene su prije svega Ministarstvu prosvjete i nauke i institucijama koje se bave sprovođenjem obrazovne politike u školama (Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje), kao i samim školama. Jedan dio preporuka nije konkretizovan, već se odnosi na potrebu da društvo u cjelini prepozna značaj ključnih kompetencija

Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore

Iniciranje istraživanja KK u formalnom obrazovanju

Potrebno je, radi potpunog i objektivnog sagledavanja stanja po pitanju ključnih kompetencija u crnogorskom obrazovnom sistemu, inicirati sprovođenje sveobuhvatnog istraživanja. Rezultati ovog istraživanja predstavljali bi osnovu za planiranje daljih aktivnosti na implementaciji ključnih kompetencija u obrazovni sistem.

U okviru istraživanja je neophodno uraditi i stručnu analizu dosadašnjih aktivnosti na ovom polju, njihovog kvaliteta i ostvarenih rezultata.

Povezivanje inst. formalnog obrazovanja sa inst. neformalnog obrazovanja na polju KK

Ministarstvo prosvjete i nauke bi trebalo da inicira i intenzivira povezivanje i partnersku saradnju sa organizacijama koje su provajderi neformalnog obrazovanja u Crnoj Gori. Ova saradnja treba da se ogleda kroz zajedničke projekte, korišćenje resursa, dijeljenje dobre prakse, kao i formalno priznavanje rezultata neformalnog učenja.

Projekat Ključnih kompetencija

Ministarstvo prosvjete i nauke bi trebalo da inicira i koordiniše sveobuhvatan projekat vezan za ključne kompetencije koji bi umrežio sve relevantne državne institucije i NVO sektor. Ovaj projekat bi uticao na bolje razumijevanje i prihvatanje koncepta ključnih kompetencija u svim sferama obrazovanja, ali i omogućio snažan uticaj na prepoznavanje važnosti ove teme u široj društvenoj zajednici.

Zavod za školstvo Crne Gore

Revizija obrazovnih programa

Neophodno je da Zavod za školstvo intenzivira aktivnosti na reviziji postojećih obrazovnih programa, i njihovom prilagođavanju restrukturiranju tako da budu bazirani na razvoju ključnih kompetencija, gdje god je to potrebno. Ovo je posebno bitno kod definisanja operativnih ciljeva i standarda obrazovnog programa.

Intenzivirati obuku nastavnika i tražiti alternativne načine obuke

Neophodno je dodatno obučiti nastavnike za razumijevanje i primjenu koncepta ključnih kompetencija u praksi. U ovom cilju je potrebno kreirati nove programe obuke nastavnika, koje bi Zavod za školstvo podržao.

Takođe je neophodno tražiti alternativne načine obuke nastavnika, uslijed evidentno teške materijalne situacije, jer nije realno očekivati da će biti moguće obučiti veliki broj nastavnika putem seminara, treninga i drugih obuka. Ovdje se prije svega misli na uporebu savremenih tehnologija i organizovanju udaljenog učenja.

Bazirati obuku nastavnika na evidentiranju elemenata ključnih kompetencija koje se tokom učenja razvijaju

Zavod za školstvo treba da preduzme aktivnosti na motivisanju nastavnika da u svojoj nastavnoj praksi evidentiraju elemente ključnih kompetencija koje njihovi učenici razvijaju tokom obaveznih i fakultativnih nastavnih i drugih aktivnosti u školi. Na ovaj način bi se dodatno osigurao kvalitet ciljnog planiranja nastave i njene realizacije svermenim nastavnim metodama zasnovanim na aktivnom učenju i učenu usmjerenom na učenike.

Centar za stručno obrazovanje Crne Gore

Razviti standarde za trenere CSO

Centar za stručno obrazovanje bi trebao da razvije standarde za trenere, koji bi bili zasnovani na kompetencijama.

Prilikom pisanja novih obrazovnih programa za obrazovne profile imati u vidu KK

Kao institucija koja se kontinuirano bavi kreiranjem obrazovnih programa u stručnom obrazovanju, Centar za stručno obrazovanje sve svoje buduće aktivnosti u ovoj oblasti mora bazirati na primjeni koncepta ključnih kompetencija u svakom programu. Ovo će u mnogome korespondirati sa aktivnostima Ispitnog centra koji sumativnu evluaciju bazira upravo na razvoju kompetencija.

Škole

Finansiranje obuke nastavnika u domenu ključnih kompetencija

Škole mogu intezivirati finansiranje obuke nastavnika koja je zasnovana na implementaciji ključnih kompetencija. Potrebe nastavnika moguće je relativno lako utvrditi analizom rezultata eksterne i interne evauacije, koje daju smjernice za rješavanje najbitnijih problema i nedostataka u ovoj oblasti

Promovisanje KK putem raznih aktivnosti

Škola može promovisati koncept razvoja ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje +u lokalnoj sredini, intenziviranjem saradnje sa lokalnom samopravom i privrednim subjektima.

Društvo

Informisanost medija o KK u formalnom obrazovanju

Neophodno je povećati nivo informisanosti medija, a posebno novinara zainteresovanih za oblast obrazovanja o ključnim kompetencijama, da bi sve buduće akcije i projekti direktno ili posredno vezani za ovu oblast bili na adekvatan način i uz razumijevanje praćeni i medijski promovisani. Takodje je potrebno izvršiti i određeni pritisak na medije da se aktivnije uključe u praćenje ove oblasti.

Podizanje svijesti o značaju ključnih kompetencija za razvoj društva

Osmisliti medijsku kampanju koja će uticati na podizanje svijesti opšte populacije o značaju ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje i promovisati ključne kompetencije u formalnom i neformalnom obrazovanju.

NVO (Neformalni sistemi obrazovanja)

Standardizacija edukacijskih programa u neformalnom obrazovanju

Sprovesti istraživanje o stanju neformalnom obrazovanju. Ovo može biti i dio većeg projekta koji bi objedinio istraživanje formalnog i neformalnog sistema.

Tamo gdje je moguće koristiti primjere dobre prakse iz drugih zemalja.

- Radna grupa koja bi izradila presjek stanja u CG
- Partnerstvo sa državnim institucijama
- Informisanje društva
- Trening pool (grupa trenera/ki)
- Evaluacija obrazovnih sadržaja (standardna forma na nacionalnom nivou)

Akreditivanje

Svaki program obuke bi trebao da bude akreditovan. Prijedlog programa po već utvrdjenim standardima - Centar za stručno obrazovanje

Konsultovani Nacionalni okvir za kvalifikacija pri Ministarstvu Prosvjete i Nauke.

Ispitni centar CG (stvoriti partnerstvo, utvrditi standarde).

Treneri/ke

- Standardizacija zanimanja
- Postojeći treneri/ke , doedukacija o ključnim kompetencijama, dobijanje licence
- Edukacijski programi treninga prikazani u tabelama ključnih kompetencija
- Novi/e treneri/ke moraju u sklopu obuke proći kroz edukaciju o ključnim kompetencijama
- Edukacijski programi standardizovani (forma ključnih kompetencija zadovoljena)

IZVEŠTAJ

CZOR u saradnji sa partnerskim organizacijama Forum MNE Crna Gora, CEM i CORNO Bosna i Hercegovina i Triagolnik Makedonija, implementira projekat „**Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije**“, uz finansijsku podršku Balkan Trust for Democracy.

Projekt ima za cilj podizanje svesti o važnosti razvoja ključnih kompetencija za celoživotno učenje u zemljama zapadnog Balkana kao nužnog preduslova u procesu integracije u EU i regiji.

Kao centralna aktivnost na projektu organizovan je dvodnevni forum „**Mladi i ključne kompetencije za celoživotno učenje**“ u Beogradu 6. i 7. jula 2010. godine na kome su okupljeni predstavnici/ce tri društvena sektora, javnog, poslovnog i civilnog; na kome su stručnjaci i mladi aktivno učestvovali u diskusijama.

Cilj Dana dijaloga: Uspostavljanje dijaloga između vladinih institucija, obrazovnih institucija, organizacija civilnog društva i mladih kao preduslova za uspostavljanja partnerstva za dugoročno i sistemsko unapređenje stanja ključnih kompetencija mladih.

1. dan Dijaloga

Skup je otvoren ispred organizatora Dana dijaloga pozdravnim rečima direktorice Centra za omladinski rad, Danijele Radić i koordinatorke projekta Marijane Rodić. U pozdravnom govoru predstavljen je regionalni projekat, istaknut je značaj ovakvog skupa u cilju doprinosa procesu reforme obrazovanja u Srbiji, kao i značaj razvoja partnerstva između svih relevantnih aktera. Potom je facilitatorica Dana dijaloga kroz kratku prezentaciju predstavila preporuke EU za razvoj ključnih kompetencija za celoživotno učenje, kao i rezultate istraživanja na ovu temu sprovedenih u Srbiji.

Nakon uvodnog dela, učesnicima Dana dijaloga obratili su se predstavnici/ce državnih tela, lokalne samouprave i civilnog sektora, koji su predstavili svoj doprinos razvoju ključnih kompetencija za celoživotno učenje.

Ivana Vujić, Ministarstvo omladine i sporta,

Predstavila je razvojnu putanju Ministarstva omladine i sporta, definisanje Nacionalne strategije za mlade (NSM) i Akcionog plana, Strategiju karijernog vođenja, kao i formiranje kancelarija za mlade u Srbiji, čime se direktno promovise i podržava aktivno učešće mladih i partnerstvo sa organizacijama civilnog društva. G-đica Vujić je istakla značaj ulaganja u ljudski kapital, tj. izgradnju potencijala mladih kroz različite oblike neformalnog obrazovanja kao dela implementacije NSM, kojim se nadopunjuje znanje koje mladi stiču kroz formalno obrazovanje, ali i putem kojeg se jačaju kapaciteti mladi koji nisu obuhvaćeni formalnim sistemom obrazovanja. Takođe je istaknuta važnost učešća mladih na lokalnom nivou, kroz rad omladinskih udruženja ali i u procesima izrade lokalnih akcionih planova politike za mlade.

Učesnici/ce Dana dijaloga , predstavnici/ce su tri društvena sektora, javnog, poslovnog i civilnog.

organizacija / institucija	ime i prezime
Ministarstvo omladine i sporta	Ivana Vujić
Gradska opština Obrenovac, Kancelarija za mlade	Duško Krstić Bojana Ašković
Fakultet organizacionih nauka, Beograd, (ujedno i predstavništvo Coca-Cole u Srbiji)	Svetlana Pašćan
Univerzitet Alfa	Prof dr. Predrag Nikić
Magazin za mlade na rumunskom jeziku – Revista Tineretea	Aleksandar Trudić
Pokret gorana, Novi Sad	Lazar Čovs
Regionalni mirovni institut, Sremski Karlovci	Nemanja Tenjović
Omladinska nevladina organizacija, Novi Sad	Tamara Borovica
Društvo za zaštitu dece i omladine, Niš	Jovana Arandjelović
Jazas, Beograd	Nikola Jakovljević
CEGRAD, Obrenovac	Stefan Aleksić
Altero, Obrenovac	Ana Sretenović
Koalicija mladih Youth Peer, Beograd	Jelena Matić
Nacionalna Asocijacija Praktičara/ki Omladinskog Rada	Dejan Ačanski
Grupa Hajde da, Beograd	Suzana Krstić
Građanske inicijative, Beograd	Marko Stojanović
Centar za omladinski rad, Novi Sad	Milana Mašić Dragan Martinović Gordana Novaković Bojana Marković Danijela Radić Marijana Rodić

Duško Krstić, Gradska opština Obrenovac, Kancelarija za mlade

Predstavio je model institucionalne brige o mladima lokalne samouprave, izazove na koje nailaze u svom radu, kao i postignute rezultate koji doprinose unapređenju kvaliteta života mladih u Obrenovcu. G-din Krstić je istakao da je zadatak lokalne samouprave da obezbedi prostor, prilike i podršku mladima za razvoj i aktivno učešće, a da je obrazovanje najvažnija komponenta. Osvrnuvši se na formalni sistem obrazovanja istakao je da je važna edukacija nastavnika, kako bi se pratili novi obrazovni trendovi ali i osposobili mladi za kvalitetno učešće na tržištu rada. Što se tiče neformalnog obrazovanja, g-din Krstić smatra da je nedovoljno programa s obzirom na potrebe mladih, da je prisutan nizak nivo informisanosti što uzrokuje slabiju motivisanost mladih za lični i profesionalni razvoj kao i za učešće u lokalnoj zajednici. Posebno je istaknuto da je i pored dobrih primera lokalnog aktivizma mladih, omladinski sektor slab, da se na lokalne konkurse za omladinske projekte prijavljuju „dežurni mladi“, te da je ograničen broj mladih koji imaju razvijene kapacitete za aktivno učešće. G-din Krstić navodi da je lokalna samouprava najodgovornija za podršku mladima, uz postojanje saradnje sa svim relevantnim akterima i u partnerstvu sa građanima.

Svoje izlaganje g-din Krstić je završio poslovicom: ako planiraš za godinu dana zasadi kukuruz, ako planiraš za deset godina zasadi drvo, ako planiraš za ceo život ulaži u obrazovane ljude.

Dejan Ačanski, Nacionalna Asocijacija Praktičara/ki Omladinskog Rada

Predstavio je uvođenje standarda u oblasti omladinskog rada i proces priznavanja zanimanja omladinski radnik/ca na nacionalnom nivou. G-din Ačanski je potom istakao važnost jasnog definisanja i specifikovanja stručnih kompetencija, tj. nivoa znanja, veština i vrednosnih stavova, za konkretno zanimanje kako bi se omogućilo jasno identifikovanje učešća takvog zanimanja na tržištu rada, ali i njegove specifičnosti odnosu na srodne profesije/ zanimanja. Ovakav primer sistema osiguranja kvaliteta jednog zanimanja/profesije omogućava pojedincu ali i organizaciji, odnosno

instituciji kontinualno procenjivanje i vrednovanje profesionalnih kompetencija. Istaknuto je i da ovakav model definisanja ključnih kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovne programe može da posluži kao dobar primer prakse za kreiranje novih i validaciju postojećih sistema obrazovanja.

Nakon uvodnih izlaganja otvorena je diskusija u kojoj su učesnici prvog dana Dijaloga, pre svega uputili pitanja govornicima koja se tiču predstavljenih modela institucionalne podrške izgradnji ključnih kompetencija mladih: kancelarije za mlade, obrazovni programi za mlade i obrazovni programi za omladinske radnike/ce, kao i za nastavnike i profesore.

Zaključci 1. dana Dijaloga - trenutno stanje ključnih kompetencija u R. Srbiji:

- Učesnici su komparirali praktičnu primenjivost znanja i veština stečenih kroz formalni obrazovni sistem i znanja i veštine stečene kroz programe neformalnog obrazovanja, ističući prednost neformalnog obrazovanja koje omogućuje lično iskustvo i osećaj zadovoljstva nad rešenim zadacima i postignutim rezultatima.
- U diskusiji je istaknuto i da se celoživotno učenje u Srbiji tumači na različite načine, da postoji neusklađenost u imenovanju ove oblasti, koriste se različiti termini (doživotno učenje, učenje tokom celog života, permanentno učenje). Prepoznat je potencijalni rizik da se celoživotno učenje prepozna samo kao obrazovanje odraslih, tj. profesionalna prekvalifikacija odraslih. Takođe je prepoznat nedostatak sistemskog pristupa od strane državnih institucija, a u praksi je vidljivo samo ad hoc delovanje kroz projekte pojedinih institucija i organizacija koje međusobno ne saraduju dovoljno.
- Neformalno je najavljeno formiranje nacionalne Agencije za celoživotno učenje uz podršku Evropske komisije, pod pokroviteljstvom, najverovatnije dva ministarstva, Ministarstva prosvete i Ministarstva omladine i sporta. No, u ovom momentu nisu potpuno jasne nadležnosti buduće Agencije.
- Predstavljene zaključci istraživanja „Finalni izveštaj o ključnim kompetencijama za celoživotno učenje u Srbiji“ koje je 2007. godine napravio istraživački tim za potrebe ETF-a (European Training Foundation) su kvalifikovani od strane učesnika kao nedovoljni da prikažu stanje celog spektra ključnih kompetencija u Srbiji. Istraživanjem je obuhvaćeno sticanje kompetencija kroz formalni sistem obrazovanja u srednje stručnim školama, i to samo 2 ključne kompetencije: učiti kako se učiti i preduzetništvo. Ovakav uzak pregled i pristup razvoju ključnih kompetencija ne daje dovoljno kvalitetnu sliku o trenutnom stanju i potrebnim merama za unapređenje.

2. dan Dijaloga

Drugi dan dijalog otvoren je podsećanjem na zaključke sa prvog radnog dana, te predstavljanjem plana rada na definisanju preporuka za unapređenje stanja ključnih kompetencija mladih u R. Srbiji.

Dalji rad je organizovan kroz dve radne grupe:

I grupa – preporuke za formalno obrazovni sistem, i

II grupa – preporuke za neformalno obrazovne programe.

Diskusije su vođene u pravcu definisanja sledećeg:

- Definisanje formalnog i neformalnog obrazovanja sa aspekta ključnih kompetencija,
- Problemi i izazovi iz aspekata ključnih kompetencija,
- Rešenja za postojeće probleme, i
- Ključni akteri u procesu unapređenja stanja ključnih kompetencija.

I grupa – preporuke za razvoj ključnih kompetencija kroz formalno obrazovanje

Problemi i izazovi iz aspekata ključnih kompetencija:

- Nepoznavanje koncepta ključnih kompetencija i celoživotnog učenja
- Strah da će neformalno obrazovanje ugroziti formalno obrazovanje
- Predrasude o neformalno obrazovanju kao nedovoljno profesionalnom
- Nepostojanje podrške za individualne talente – neke škole talente sputavaju
- Ekivalencija između kompetencija stečenih kroz formalno i kroz neformalno obrazovanje
- Nedostatak saradnje između pružaoca formalnog i pružaoca neformalnog obrazovanja
- Nepostojanje saradnje među institucijama formalnog obrazovanja, kao i saradnje između škole i lokalne zajednice, sve u cilju unapređivanje znanja učenika, kao i saradnje učenika različitih škola
- Sertifikovanje i verifikovanje programa i edukatora (i u formalnom i u neformalnom obrazovanju)
- Nedovoljno razvijen sistem praćenja i unapređenja kompetencije nastavnika i profesora
- Nastava građanskog vaspitanje predstavlja priliku za promociju neformalnog obrazovanja i celoživotnog učenja
- Neprepoznavanje razvoja ključnih kompetencija za celoživotno učenje kao jednog od ciljeva formalnog obrazovanja
- Nedostatak literature kojom se nastavnici i učenici upoznaju sa celoživotnim učenjem
- Nedostatak mentorstva u formalnom obrazovanju.

Predlozi za rešavanje postojećih problema:

- Razvoj kritičkog mišljenja kod mladih
- Promovisanje koncepta celoživotnog učenja sa naglaskom na svrhu (pozitivne strane i prednosti)
- Promovisanje važnosti kompetencije učiti kako učiti
- Razvoj pedagoških, didaktičkih i metodičkih kompetencija nastavnika
- Edukacija budućih vaspitača, učitelja, nastavnika i profesora. U obrazovne programe za ove profesije uvrstiti teme ključnih kompetencija i celoživotnog učenja
- Razvoj koncepta za implementaciju i razvoj ključnih kompetencija za celoživotno učenje
- Mapirati resurse za podršku celoživotnom učenju
- Razviti modele prilagođene uzrastu. Ovo je bitno jer se ne može na isti način pristupiti različitim uzrastima.
- Neophodno podržati i razvijati saradnju svih aktera u oblasti celoživotnog učenja (pružaoci usluga u formalnom, neformalnom i informalnom obrazovanju, lokalna zajednica)

Ključni akteri u procesu unapređenja stanja ključnih kompetencija

- Ministarstvo prosvete
- Ministarstvo omladine i sporta
- Ministarstvo rada i socijalne politike
- Ministarstvo finansija
- Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje
- Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu
- Fakultet pravnih nauka
- Građanske Inicijative
- UNICEF
- Unije srednjoškolaca i studenata
- Saveti za obrazovanje
- Regionalni centri za obrazovanja
- Mediji

II grupa - preporuke za razvoj ključnih kompetencija kroz neformalno obrazovanje

Definisanje neformalnog obrazovanja sa aspekta ključnih kompetencija:

- U centru neformalnog obrazovanja je individua, lični kapaciteti i socijalne veštine
- Težište je na procesu i ličnom iskustvu
- Prioritet je primenljivost znanja, veština i vrednosnih stavova
- Neformalno obrazovanje je kao i formalno organizovano i planirano, ali je i prilagodljivo.

Problem i izazovi iz aspekata ključnih kompetencija:

- Nепрепознавање ključnih kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovanje na tržištu rada
- Nепostojanje sistema merenja i vrednovanja ključnih kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovanje
- Donosioci odluka ne razumeju in e prepoznaju važnost neformalnog obrazovanja i ključnih kompetencija za celoživotno učenje
- U civilnom sektoru ne postoji usaglašenost u vezi sa definisanjem ključnih kompetencija i procene kvaliteta u neformalnom obrazovanju. Nепostojanje sistemskog pristupa i partnerstava među pružaocima usluga neformalnog obrazovanja, već postojanje kompetativnosti.
- Nedovoljno kontinuiranog i objektivnog praćenja i analize potreba na terenu, već kratkoročna orijentacija na zahteve donatora
- Kroz programe neformalnog obrazovanja ne mogu biti obuhvaćene sve navedene ključne kompetencije prema preporukama EU

Predlozi za rešavanje postojećih problema:

- Senzibilisanje predstavnike državnih institucija i tela za prepoznavanje i promociju ključnih kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovanje (organizacije civilnog društva zagovaraj)
- Osnivanje državnog tela koja će se baviti prepoznavanjem i promocijom ključnih kompetencija za celoživotno učenje (Agencija)
- Kreiranje deklaracije o razvoju ključnih kompetencija (kao prvi korak ka Strategiji, dokaz spremnosti i volje da se pristupi rešavanju problema)
- Kreiranje nacionalne strategije sa akcionim planom za celoživotno učenje i razvoj i vrednovanje ključnih kompetencija
- Putem nacionalnih, regionalnih i lokalnih konkursa podsticati partnerstva na razvoju ključnih kompetencija između organizacija civilnog društva i institucija
- Urediti zakonsku regulativu kojom se reguliše priznavanje i vrednovanje ključnih kompetencija stečenih kroz neformalno obrazovanje
- Kreirati instrument za procenu i vrednovanje ključnih kompetencija stečenih u neformalnom obrazovanju
- Osnovati telo koje vrši monitoring nad procesom procene i vrednovanja ključnih kompetencija stečenih u neformalnom obrazovanju
- Kreirati obrazovne programe za edukatore u neformalnom obrazovanju kako bi se osigurao kvalitet rada i kvalitet stečenih ključnih kompetencija
- Uključivanje mladih u proces prepoznavanja, vrednovanja i promocije ključnih kompetencija za celoživotno učenje – obrazovanje i informisanje mladih
- Kreiranje nacionalne kampanje kojom se promovira kompetencije i celoživotno učenje, uključivanje poznatih ličnosti, mlade ambasadore
- Koristiti različite kreativne metode i kanale komunikacije kako bi se tema približila mladima

Ključni akteri u procesu unapređenja stanja ključnih kompetencija:

- Organizacije civilnog društva
- Ministarstvo prosvete
- Ministarstvo omladine i sporta
- Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje
- Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu
- Biznis sektor
- Mladi
- Mediji

Nakon predstavljanja zaključaka obe radne grupe, svi učesnici Dana dijaloga učestvovali su u sumiranju i definisanju opštih preporuka za unapređenje stanja ključnih kompetencija za celoživotno učenje.

Opšte preporuke:

- Kreiranje opšte nacionalne platforme koja će voditi dijalogu, saradnji i pozitivnim promenama
- Neophodna saradnja svih relevantnih aktera, iz sva tri sektora, sa obaveznim uključivanjem mladih koji će predstaviti svoje potrebe, lično iskustvo, dati predloge za rešenja
- Formirati nadležno telo (Agenciju) i obezbediti zakonsku regulative koj će osigurati mehanizme podrške celoživotnom učenju
- Promovisati volonterski rad koji omogućava sticanje ličnog iskustva i razvoj ključnih kompetencija
- Isticati primere kompanija koje prilikom zapošljavanja radnika vrednuju i kompetencije stečene kroz neformalno obrazovanje, ali i kreiraju programe za razvoj ključnih kompetencija
- Kao stimulatívne mere, u budućnosti obezbediti poreseke olakšice za firme koje obezbeđuju programe za razvoj ključnih kompetencija svojih zaposlenih

Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje Izveštaj sa Foruma održanog u Sarajevu

30. juni – 1. juli 2010

CORNO i CEM, u saradnji sa organizacijama Forum MNE Crna Gora, Triagolnik Makedonija i CZOR Srbija, implementiraju projekt „**Mladi i ključne kompetencije kao kamen temeljac za EU integracije**“, uz finansijsku podršku od strane Balkan Trust for Democracy. Ovaj regionalni projekt ima za cilj podizanje svijesti o važnosti razvoja ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u zemljama zapadnog Balkana kao jednog od nužnih preduslova u procesu EU integracija u regiji. U okviru aktivnosti ovog Projekta, dvodnevni Forum „Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje“ je organizovan u Sarajevu 30. juna-1. jula 2010. Godine i okupio niz stručnjaka i aktivista omladinskih organizacija koji su aktivno učestvovali u diskusijama i radnim grupama.

Prvi dan Foruma „Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje“ je organizovan na takav način da pruži teorijski osvrt i sistematski pregled ključnih kompetencija i važnosti cjeloživotnog učenja, te razmjenu mišljenja i iskustava u području razvoja ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja. Učesnici Foruma su imali priliku da čuju izlaganja 4 govornika. Teorijski osvrt na ključne kompetencije je predstavio g-din Ranko Markuš, Zamjenik Direktora projekta „Zapošljavanje mladih“. G-din Markuš je izložio osam ključnih kompetencija i njihovu relevantnost za zapošljivost i osnaživanje mladih. Konkretni primjeri su potkrijepili teorijski okvir i dali objašnjenja za teorijske teze (za više informacija, pogledajte *Prezentaciju u prilogu ovom Izveštaju*). G-din Erol Mujanović, Menadžer projekta „Zapošljavanja i ostanka mladih u BiH“ je dao osvrt na trenutnu situaciju radne snage u BiH i nalaze Izveštaja Svjetske banke o životnim vještinama (za više informacija, pogledajte *Prezentaciju u prilogu ovom Izveštaju*). Ove dvije prezentacije su dale generalni okvir i širu sliku o ključnim kompetencijama i stanju u BiH. G-din Davor Odobašić je svoju prezentaciju bazirao na iskustvima posao.ba i povezivanju i važnosti ključnih kompetencija za dobijanje i zadržavanje posla. Jedna od interesantnih poruka iz prezentacije je da ključne kompetencije, naročito „Učiti kako se uči, interpersonalne i građanske kompetencije, preduzetništvo i kulturološka ekspresija“ imaju često odlučujuću ulogu u dobijanju i zadržavanju posla.

Ključne kompetencije i njihova važnost za EU integracije je bila tema izlaganja g-dina Predraga Praštala iz Evropskog pokreta za BiH. G-din Praštalo je iznio zašto je razvijanje ključnih kompetencija važno za mlade i dao niz primjera kako njegovanje kompetencija kao što su „učiti kako se uči, interpersonalne i građanske kompetencije, preduzetništvo i kulturološka ekspresija“ važan činilac kod mobilnosti mladih i uspješnosti u biznisu. Koristan input su učesnici dobili i od g-dje Slavice Drašković koja je prezentirala aktivnosti TACSO projekta kao jednog od načina sticanja znanja i vještina putem neformalnog obrazovanja i podijelila svoja iskustva u radu u domenu neformalnog obrazovanja u BiH.

Diskusija koja je pratila izlaganja se bazirala na povezivanje neformalnog i formalnog obrazovanja i mogućnostima i potrebama za prepoznavanjem i gajenjem ključnih kompetencija kod mladih ljudi. Svi prisutni učesnici su zaključili da Bosna i Hercegovina nema sistematski pristup neformalnom obrazovanju i razvijanju ključnih kompetencija kod mladih ljudi, te da je formalno obrazovanje daleko od idealnog u smislu razvijanja životnih vještina kod mladih. Neformalno obrazovanje je još uvijek fokusirano na prenošenje teorijskog znanja a ne na povezivanje teorijskog i praktičnog rada, što ne daje adekvatna znanja i vještine mladim ljudima da lakše pronadju zaposlenje i započnu profesionalni život. S druge strane, poslodavci ne mogu naći adekvatnu radnu snagu za poslove koje nude na tržištu, te se s toga veliki broj firmi okreće prema treninzima u okviru radnog mjesta za nove uposlenike. Zaključak je da, iako pozitivni, ovi pristupi od strane poslodavaca su nužno zlo jer su poslodavci primorani da ulažu u znanja i vještine svojih novih uposlenika.

Drugi dan rada Foruma je započeo podsjećanjem na teme i diskusije od prethodnog dana kao uvodno izlaganje za rad u tematskim grupama. Učesnici su se podjelili u dvije radne grupe. Prva radna grupa je diskutovala o pitanjima trenutnog stanja u formalnom obrazovanju, dok je druga grupa diskutovala o trenutnoj situaciji u neformalnom obrazovanju i kako organizacije civilnog društva mogu doprinijeti razvoju neformalnog obrazovanja i ključnih kompetencija kod mladih ljudi.

Rad radnih grupa je bio veoma produktivan i sljedeće preporuke su proizašle iz rada Radnih grupa:

Zaključci rada Radne grupe 1:

- Nastavni planovi i programi su kvalitetni i u velikoj mjeri pokrivaju rad na razvijanju ključnih kompetencija kod mladih ljudi. Međutim, nastavni planovi i programi su često preambiciozni i nastavnici su primorini da se fokusiraju na dostizanje normi i pokrivanja plana, radije nego da investiraju vrijeme i energiju na razvijanju vještina i kompetencija mladih ljudi.
- Nastavnici često nisu adekvatno osposobljeni da koriste metode neformalnog obrazovanja u institucijama formalnog obrazovanja. Također, učionice nisu adekvatne za nove metode učenja, te su često prepreka za interaktivan rad s učenicima.
- Obrazovne ustanove nisu inkluzivne i ne uključuju aktivno učenike u procese planiranja nastave.
- Postoji niz primjera dobre prakse u proaktivnom pristupu jačanju mladih i njihovih aktivnosti za opštu društvenu korist. Takvi primjeri i dobre prakse se trebaju promovirati i organizovati.
- Dokument Indeksa inkluzivnosti je razvijen i preveden na bh. jezike i može biti dobar instrument za škole da razviju svoje kapacitete i standarde u tom domenu.
- Primjer dobre prakse je iskustvo CORNO-a koji je razvio Kurs za nastavnike za korištenje metoda neformalnog obrazovanja u školama. Ovaj kurs je nastavnicima dao nova iskustva, znanja i vještine.

Preporuke za institucije vlasti:

- Adaptirati nastavne planove i programe potrebama mladih i postaviti učenika u centar nastavnog procesa.
- Raditi na poboljšanju uslova za nastavu i stalna obuka nastavnika za nove metode rada
- Primjena osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju, uvrštavanje ključnih kompetencija u plan i program na fakultetima;
- Promovirati društveno koristan rad i primjere dobre prakse proaktivnog učešća mladih u aktivnostima od koristi za društvenu zajednicu
- Monitoring i evaluacija; supervizija i mjerenje kvaliteta rada u formalnom obrazovanju;
- Jačanje indeksa inkluzivnosti – naročito djece s posebnim potrebama kao i uključivanje djece u planiranje nastavnih procesa

Zaključci rada Radne grupe 2:

- Veliki broj organizacija organizuje kurseve, ali je kvalitet nekih kurseva upitan;
- Primjer dobre prakse je Univerzalna škola sporta koja je organizovana u Tešnju – djeca mogu stjeći vještine i vježbati niz sportova, tako istovremeno stjecati vještine i kompetencije
- Inicijativa za harmoniziranje formalnog obrazovnog sistema i neformalnih metoda obrazovanja; takvi projekti bi doprinijeli razvoju komunikacije i potencijalne saradnje izmedju institucija i NVOa.
- Postoji potreba za osiguranjem kvaliteta i uspostavljanjem saradnje s vlastima

Preporuke za civilno društvo:

- Potrebno je napraviti detaljnu analizu pokazatelja vezanih za ključne kompetencije. Promocija nalaza ove analize treba obuhvatiti i aktivno uključiti sv važne aktere iz različitih relevantnih sektora za razvoj ključnih kompetencija
- Lobirati i zagovarati, podizati svijest o definiciji i značaju ključnih kompetencija, kao i važnosti neformalnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja;
- Potrebno je odrediti ciljne grupe za razvoj sistema ključnih kompetencija kod mladih ljudi i raditi s njima. Potencijalne ciljne grupe su:
 - NVO – tražiti adekvatan pristup razvijanju ključnih kompetencija i osiguranju standarda u radu;
 - Vlasti – civilno društvo i vlasti trebaju zajednički razvijati programe i pristupe za razvoj ključnih kompetencija;
 - Mediji – važan akter u promoviranju i podizanju svijesti o ovom pitanju;
 - Privatni sektor – ima interes za razvoj ključnih kompetencija radi dobijanja što boljih i kvalitetnijih kompetencija; tako da je u njihovom interesu da podrže i promoviraju rad po ovim pitanjima;
 - Biroi za zapošljavanje – prepoznavanje neformalnog obrazovanja i upisivanje certifikata stečenih neformalnim obrazovanjem;
 - Pedagoški zavodi – akreditacija kurseva implementiranih od strane organizacija civilnog društva i osiguranje kvaliteta i standarda neformalnog obrazovanja;
- Obrazovanje kadra za prenošenje znanja i vještina;
- Vršnjačka edukacija;
- Akreditacija kurseva koji se organizuju u školama;
- Prepoznavanje certifikata i dokumenata od strane formalnih obrazovnih institucija;
- Uspostaviti saradnju i koalicije sa već postojećim mrežama koje se bave promocijom i zagovaranjem za neformalno obrazovanje i cjeloživotno učenje.

Učesnici foruma

Institucija /Organizacija	Osoba
Ministarstvo pravde, sector za civilno društvo	Vildan Hadžihasanović
Ministarstvo obrazovanja SBK-a	Ivica Augustinović
Proni – Centar za omladinski razvoj, Brcko	Damir Pervanović
OSCE	Nihad Gavranović
UNFPA	Adi Kolasević
Samostalni ekspert	Zehra Kačapor Erol Mujanović
Mladi ljudi Doboj i Maglaj	Daliborka Maksimović Olja Brkić Karabegović Elma Anes Osmić
Mladi ljudi Travnik i Zenica	Amar Muračević Aldin Vrškić Adisa Tirić Jasmin Mustafić Binasa Beharić Alina Šehić Semra Bojić Selena Grizić Admir Beharić
Mladi ljudi Sarajevo	Merima Manjušak Ermina Nušinić Monika Šimunac
Jedinstvena organizacija mladih, Jelah	Irfan Garić
Posao.ba	Davor Odošajić
Europski pokret	Predrag Praštalo
GOPA	Ranko Markuš
Corno	Nada Crlić Ismet Karabegović Almir Ramić Milomir Vujanović Sabrina jasenica
Cem	Adis Arnautović Karolina Plišo Nedim Pripoljac Nedim Topčić

Izveštaj sa FORUMA Ključne kompetencije kao kamen temeljac za integracije u EU

29-30 jun 2010, Skopje

Izveštaj sa prvog dana

Analiza stanja u odnosu na ključne kompetencije u Makedoniji, je pristup s aspekta formalnog i neformalnog obrazovanja. Stoga, Forum čine predstavnici iz vladinog sektora u oblasti obrazovanja i iz organizacija civilnog društva. Budući da je analizom identifikovano vrlo slabo znanje o konceptu ključnih kompetencija među svim relevantnim društvenim akterima, bilo je potrebno dati pregled i uvod u ključne kompetencije (iako je informativni dokument priložen uz poziv za forum) u cilju postavljanja temelja za daljnje rasprave, zaključke i preporuke.

Prvi dan su održane dvije prezentacije. Prvu prezentaciju su uradili predstavnici Triagolnika i bazirana je na predstavljanju koncepta ključnih kompetencija; aktuelna situacija u EU temelji se na izvještaju napretka radnog programa Obrazovanje i osposobljavanje 2010 (u dijelu koji se odnosi na ključne kompetencije - Ključne kompetencije za mijenjanje svijeta) i stanja unutar civilnog sektora i njihov rad u vezi sa ovim pitanjem. Ovaj dio prezentacije je dao širi osvrt na svaku nadležnost, naglasio ozbiljan pristup u okviru formalnog obrazovanja kako bi se osigurali mehanizmi koji će raditi na razvoju tih ključnih kompetencija. Takođe, naglašena je važnost formalnog obrazovanja nastavnika da bi bili obrazovani i obučeni za razvoj ključnih kompetencija među studentima, te je dat pregled ključnih kompetencija iz perspektive i polazišta unutar civilnog sektora. „Youthpass“ je posebno predstavljen kao pozitivna praksa za procjenu razvoja ključnih kompetencija.

Druga prezentacija je dala pregled kako je ključnim kompetencijama pristupljeno kroz relevantne vladine obrazovne institucije (Ministarstvo Obrazovanja i nauke, Biro razvoja obrazovanja, Centar za obrazovanje odraslih i škole). Ovdje se mora pomenuti da je znanje po pitanju ključnih kompetencija među ovim institucijama na vrlo niskom nivou. Ne postoji institucionalno znanje o ovom pitanju i samo nekoliko ljudi koji su bili uključeni u različita istraživanja, uglavnom u oblasti neformalnog obrazovanja, su čuli za 8 ključnih kompetencija. Predstavnik Ministarstva obrazovanja i nauke, koji je trebao da drži prezentaciju, otkazao je dva dana ranije, što nas je ostavilo bez dovoljno vremena da angažujemo zamjenu. Prema tome, ova prezentacija je takođe predstavljena od strane predstavnika Triagolnika, prilažući informacije primljene od strane Ministarstva prosvjete i nauke i Biroa za razvoj obrazovanja. Sve informacije iz prezentacije su odobrene od strane relevantnih predstavnika institucija.

Sve aktivnosti u oblasti modernizacije i unapređenja formalnog obrazovnog sistema su u domenu ključnih kompetencija. Posebno problematično je to što nema eksplicitne reference za ključne kompetencije što je rezultiralo pokušajem da se uspostave veze kako svaku od 8 kompetencija razvijati kroz formalno obrazovanje.

Najviše napora je uloženo u oblasti ICT vještina i preduzetništva. Realizovana je (i još uvijek traje) velika akcija uključivanja kompjuterskog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama i u tom trenutku su sve škole u Makedoniji opremljene računarima (akcija je bila poznata pod nazivom "PC za svako dijete"). Nastavno osoblje je takođe obučeno kako da koristi aplikativni software za svaki predmet posebno.

U saradnji sa USAID-om, Biro razvoja obrazovanja je radio na razvoju preduzetničkih vještina kod učenika osnovnih škola, kroz Projekat osnovnog obrazovanja. Srednje škole su uključene kroz implementaciju projekta virtuelnih preduzeća, gdje su učenici imali priliku da vježbaju preduzetništvo u približno realnim situacijama. Imajući ovo u vidu, 2006. je obavljeno istraživanje Evropske Trening fondacije o procesu razvoja kompetencija u preduzetništvu i učenju da se uči.

Kompetencije maternjeg i stranih jezika se razvijaju u okviru regularnog nastavnog plana i programa. Maternjem jeziku se izgleda posvećuje više pažnje, zbog činjenice da srednjoškolski maturanti trebaju proći finalni ispit iz maternjeg jezika.

Socijalne i građanske vještine se razvijaju kroz formalne nastavne planove i programe predmeta – građansko obrazovanje i obrazovanje socijalnih vještina. Prvo se uči kao redovni predmet u srednjim školama (teorijski pristup), dok se drugo uči kroz okvir časa (svaki nastavnik ima okvirno jedan sat koji provodi sa učenicima radeći grupne aktivnosti).

Jedina institucija koja je inkorporirala razvoj 8 ključnih kompetencija u područje svog rada je Centar za obrazovanje odraslih. Zakon o obrazovanju odraslih (koji takođe daje zakonski okvir za uspostavljanje Centra) je izgrađen pod Evropskim referentnim okvirom o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje. Centar je vladino tijelo i njegov cilj je da osigura kvalitetno cjeloživotno učenje za građane Makedonije starije od 15 godina. Ipak, Centar je još uvijek u procesu unutrašnjeg struktuiranja i trenutno nema aktivnosti.

Zaključci:

Zaključak prvog dana je bio da je generalno znanje po pitanju ključnih kompetencija kao koncepta na veoma niskom nivou i u vladinom i u civilnom sektoru. Škole takođe nisu upoznate sa ovim konceptom, pa su već na ovom Forumu, prisutni nastavnici počeli da povezuju komponente svog rada i specifičnih ključnih kompetencija. Isti odgovor je dat od strane predstavnika organizacija civilnog sektora – oni nisu upoznati i nisu u potpunosti svjesni potrebe razvoja ključnih kompetencija među opštom populacijom, naročito mladim ljudima.

Tokom diskusije je takođe naglašeno da vještine i znanja dobijena kroz neformalno obrazovanje još uvijek nisu široko prepoznata u biznis sektoru i nisu vrednovana u procesu zapošljavanja. Rečeno je da je na državnom nivou vrlo malo urađeno u korist prepoznavanja neformalnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja uopšte. Proces funkcionisanja Centra za obrazovanje odraslih je vrlo spor, iako je formiran 2008. Sumnja je izražena u pogledu transparentnosti ovog tijela, uzimajući u obzir da je to vladino tijelo koje egzistira u visoko politizovanom okruženju.

Takođe je zaključeno da civilni sektor nema integrisan pristup u procesu prepoznavanja neformalnog obrazovanja, što stvara slabu osnovu za djelovanje u daljem procesu promocije ključnih kompetencija. Postoji strah da će ovom pitanju takođe biti pristupljeno bez integrisane strategije, koja će se završiti malim brojem rasutih aktivnosti i uključivanjem malog broja učesnika.

Ne postoji sistematski pristup na državnom nivou u procesu razvoja ključnih kompetencija. Iste su tretirane samo kao dio urađenih istraživanja i evaluacije prvenstveno od strane stranih organizacija.

Posljednji zaključak se odnosi na nastavnike npr. kako školski zvaničnici pristupaju treninzima nastavnika od strane organizacija civilnog sektora, naročito onih koje nisu akreditovane od strane Ministarstva obrazovanja i nauke i Biroa za razvoj obrazovanja. Identifikovani problem je da znanja i vještine dobijene kroz ovaj vid edukacije nisu dovoljno vrednovani od strane školskih zvaničnika i da ne postoje mehanizmi koji prate potencijalne benefite koje škola npr. učenici dobijaju.

Izveštaj sa drugog dana

Cilj drugog dana Forumu je bio kreiranje preporuka za unapređenje pristupa razvoja ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja, kao i da osigura integrisan i komplementaran pristup svih relevantnih aktera. Kako je pristup ovoj raspravi podrazumjevaao oba aspekata formalnog i neformalnog obrazovanja, plan je bio da se rad podijeli u dvije radne grupe gdje je prva grupa pripremila preporuke za formalno obrazovanje, a druga grupa preporuke za neformalno obrazovanje.

Radna grupa 1

Preporuka za formalno obrazovanje (vladine institucije u oblasti obrazovanja):

- Šira promocija ključnih kompetencija među opštom javnošću (medijske kampanje, konferencije, debate, tribine)
- Aktivnosti koje su vezane za razvoj ključnih kompetencija trebaju biti jasno stavljene u kontekst Evropskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje
- Vladine organizacije trebaju jačati njihovu saradnju sa sektorom lokalnog civilnog sektora
- Vladine institucije trebaju imati veći uvid u rad sektora civilnog društva (specifičnije organizacije civilnog društva) da bi imale jasniju sliku datih aktivnosti za razvoj ključnih kompetencija kroz ovaj sektor. Ovo ide ka cilju obezbjeđivanja integrativnog pristupa u razvoju ključnih kompetencija
- Standardizovanje neformalnog obrazovanja
- Obezbeđivanje da obrazovno osoblje u okviru škola bude upoznato sa konceptom ključnih kompetencija i neformalnog obrazovanja (naročito u ruralnim)
- Obrazovanje i obuka nastavnika u formalnom obrazovnom sistemu u oblasti ključnih kompetencija (inicijalno obrazovanje nastavnika ne obezbjeđuje ovakvu vrstu obrazovanja)
- Školske vlasti bi trebale posvetiti više pažnje implementiranom znanju i iskustvima koje nastavno osoblje dobija kroz neformalno obrazovanje
- Formalno obrazovanje bi trebalo biti više fokusirano na razvoj određenih ključnih kompetencija kao što su: građanske i društvene kompetencije i kulturna svijest
- Transparentniji rad Centra za obrazovanje odraslih
- Razviti strategiju za uključivanje nastavnog osoblja u process razvoja ključnih kompetencija
- Upoznati i informisati relevantne vladine institucije o konceptu ključnih kompetencija i važnosti njihovog razvoja
- Da relevantne vladine institucije uzmu proaktivniji pristup u promociji ključnih kompetencija (forumi, kampanje, seminari, itd.)

Radna grupa 2

- Preporuke za neformalno obrazovanje (civilni sektor u oblasti obrazovanja):
- Podići nivo znanja o ključnim kompetencijama među civilnim sektorom
- Senzitivisanje civilnog sektora i implementacija aktivnosti za bolje razumijevanje
- Razvijanje trening paketa od strane organizacija civilnog društva za razvoj dijela ključnih kompetencija (specifičnije građanske i društvene kompetencije, kulturna svjesnost, učenje kako se uči)
- Civilni sektor bi trebao da bude nosilac dužnosti da se osigura razvoj ključnih kompetencija među mladim ljudima
- Obrazovanje onih koji obrazuju u oblasti razvoja ključnih kompetencija
- Da se stavi veći naglasak na ključne kompetencije u programima koji se već vode kroz organizacije civilnog sektora
- Analiza situacije obezbjeđivanja usluga među organizacijama civilnog društva u oblasti ključnih kompetencija
- Razvoj kvaliteta trening programa u oblasti neformalnog obrazovanja za različite korisnike: mlade ljude, nastavnike, roditelje, predstavnike vladinih tijela
- Kreiranje funkcionalnih mreža organizacija civilnog društva koje rade u oblasti neformalnog obrazovanja
- Aktivnije lobiranje za implementaciju zakona obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja sa posebnim naglaskom na ključne kompetencije
- Podizanje svijesti u biznis sektoru o važnosti razvoja ključnih kompetencija

Lista osoba koje su učestvovalе u analizi situacije ključnih kompetencija u Republici Makedoniji

Institucija /Organizacija	Osoba
Ministarstvo obrazovanja i nauke	Nada Stojmenova
Biro razvoja obrazovanja	Silvana Veteroska
Konsultant(dio ETF tima koji rukovodi istraživanjem o ključnim kompetencijama Naučiti kako se uči i preduzetništvo)	Vesna Janevski
Koordinator za profesionalni razvoj Projekta osnovnog obrazovanja (AED – USAID)	Snezana Jankulovska
Jugoistočno evropski univerzitet	Jonuz Abdulai
Opština Kumanovo	Elizabeta Cvetkovska
UNDP	Boran Ivanoski
Britanski savjet	Snezana Velkovska
NVO Centar za razvoj obrazovanja (opština Tearce)	Metin Muaremi
Volonteri NVO Centar za razvoj obrazovanja (opština Tearce)	Kenan Iljazi
NVO Interkultura - Skopje	Ajsulu Omurzakova
NVO Majka - Kumanovo	Lendita Ajdini
Volonteri NVO Interkultura, Skopje	Aleksandra Savevska
NVO Centar za balkansku saradnju “Loja”, Tetovo	Bujar Ljuma
NVO Kreativ, Skopje	Stevica Levajkovski
Nastavnik u osnovnoj školi “Asdreni”, Tearce	Enver Ramadani
Nastavnik u osnovnoj školi “Krstе Misirkov”, Kumanovo	Ivana Stoshic
Nastavnik u osnovnoj školi “11 Oktomvri”, Kumanovo	Elizabeta Todorovska
NVO Triagolnik – Center for Non-formal Education, Skoplje	Pranvera Imeri Arta Skenderi Arta Skenderi Dragica Eftimova Ivana Angjelkovska Dina Trajkova Zoran Velkovski Elena Dzartovska Emilija Veteroska Jovanoska

4. Pregled ključnih kompetencija

Kompetencija	definicija
Komunikacija na maternjem jeziku	Komunikacija je sposobnost da se izrazi i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmenim ili pisanim putem (slušanje, govor, čitanje i pisanje) i da se uspostavi lingvistička interakcija na odgovarajući način u širokom rasponu socijalnih i kulturnih konteksta- obrazovanja i obuke, posla, kuće i vremena za odmor.
Komunikacija na stranom jeziku	Komunikacija na stranom jeziku uglavnom dijeli osnovne dimenzije vještina na maternjem jeziku- zasnovana je na sposobnosti da se razumiju, izrazi i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmenim ili pisanim putem (slušanje, govor, čitanje i pisanje) na odgovarajući način u širokom rasponu socijalnih i kulturnih konteksta- obrazovanja i obuke, posla, kuće i vremena za odmor prema željama i potrebama pojedinca. Komunikacija na stranom jeziku takođe zahtijeva vještine kao što su medijacija i interkulturalno razumijevanje. Step en usavršenosti će varirati između četiri dimenzije, između različitih jezika i prema lingvističkom okruženju i naslijeđu pojedinca.
Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji	Matematička pismenost je sposobnost da se koristi sabiranje, oduzimanje, množenje, dijeljenje i odnosi napamet ili pismeno da bi se riješio niz zadataka u svakodnevnim situacijama. Naglasak je više na procesu nego na rezultatu, na aktivnosti više nego na znanju. Naučna pismenost odnosi se na sposobnost i volju da se koristi korpus znanja i metodologije koji se koriste ne bi li se objasnio svijet prirode. Sposobnost u tehnologiji se posmatra kao razumijevanje i primjena toga znanja i metodologije da bi se modifikovala prirodna sredina kao odgovor na očigledne ljudske želje i potrebe.
Digitalna kompetencija	Digitalna kompetencija podrazumijeva pouzdanu i kritičku upotrebu elektronskih medija za posao, odmor i komunikaciju. Ove kompetencije se odnose na logičko i kritičko razmišljanje, na visok nivo vještine upravljanja informacijama i na dobro razvijene vještine komunikacije. Na najosnovnijem nivou, kompjuterske vještine podrazumijevaju vještinu multi-medijalne tehnologije da se pronađu informacije, procijene, pohrane, proizvedu i razmjene iste, i da se komunicira i učestvuje u umrežavanju preko Interneta.
Učiti kako se uči	Učiti kako se uči podrazumijeva dispozicije i sposobnosti da se organizuje i upravlja sopstvenim učenjem, individualno ili u grupama. Ono uključuje sposobnost da se efektivno manipulira vremenom, riješe zadaci, steknu, procesuiraju, evaluiraju i asimiluju nova znanja i da se nova znanja i vještine primijene u različitim kontekstima- kod kuće, na poslu, u obrazovanju i obuci. U opštem pogledu, ova kompetencija jako doprinosi upravljanju ličnom profesionalnom putanjom i karijerom.

<p>Interpersonalne i građanske kompetencije</p>	<p>Interpersonalne kompetencije obuhvataju sve oblike ponašanja kojima se mora ovladati da bi pojedinac bio sposoban da učestvuje na efikasan i konstruktivan način u socijalnom životu i da riješi konflikte gdje je to neophodno. Interpersonalne vještine su neophodne za efikasnu interakciju jedan-na-jedan ili u grupama, a koriste se i u javnim i privatnim domenima.</p>
<p>Preduzetništvo</p>	<p>Preduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu-ono obuhvata tendenciju da pojedinac sam pokrene neku promjenu ili sposobnost da se pozdravi, podrži i prilagodi inovacijama koje su izazvali spoljni faktori. Preduzetništvo podrazumijeva preuzimanje odgovornosti za postupke, bilo pozitivne ili negativne, razvoj strateške vizije, postavljanje ciljeva i ispunjavanje istih, i motivisanost ka uspjehu.</p>
<p>Kulturološka ekspresija</p>	<p>Kulturološka ekspresija podrazumijeva cijenjenje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i emocija u nizu raznih medi-a, uključujući muziku, izražavanje pokretima, književnost i umjetnost.</p>

Tabela2. Okvir za ključne kompetencije. Definicije domena ključnih kompetencija i opisi znanja, vještina i stavova koji odgovaraju svakom domenu.

DOMEN: KOMUNIKACIJA NA MATERNJEM JEZIKU

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
<p>komunikacija je sposobnost da se izraze i tumače misli, osjećanja i činjenice, usmeno ili pismeno, u širokom spektru socijalnih i kulturoloških konteksta-poslu, kući i odmoru</p>	<p>* Sigurno znanje osnovnog vokabulara, funkcionalne gramatike i stila, funkcije jezika.</p> <p>* Svijest o raznim tipovima verbalne interakcije (razgovori, intervjui, debate, itd.) i glavnim karakteristikama različitih stilova i registara u govornom jeziku</p> <p>* Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvalitet glasa, facijalna ekspresija, poze i gestikulacija)</p> <p>* Svijest o različitim tipovima književnog teksta (bajke, mitovi, legende, epska, lirska poezija, pozorište, kratke priče, romani) i njihovim glavnim karakteristikama kao i o tipovima neknjiževnog teksta) biografije, prijave, izveštaji, uvodnici, eseji, govori, itd.) i njihovim glavnim karakteristikama</p> <p>* Razumijevanje glavnih karakteristika pisanog jezika (formalni, neformalni, naučni, novinarski, kolokvijalni, itd.)</p> <p>* Svijest o varijabilnosti jezika i oblika komunikacije tokom vremena i u različitim geografskim, socijalnim i komunikacijskim sredinama.</p>	<p>* sposobnost da se komunicira, pismeno ili usmeno, i razumije ili omogući da drugi razumiju, razne poruke u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost da se sluša i razumije različiti sadržaj u raznim komunikacijskim situacijama i da se govori precizno i jasno. Takođe podrazumijeva sposobnost da se prati da li se poruke uspješno prenose i sposobnost da se inicira, održi i završi razgovor u raznim komunikacijskim kontekstima.</p> <p>* sposobnost da se čita i razumije različiti tekst, usvajanje strategija odgovarajućih za razne čitalačke svrhe (čitanje radi informisanja, učenja ili iz zadovoljstva) i za različite tipove tekstova.</p> <p>* sposobnost da se pišu različiti tipovi tekstova za različite svrhe, prati proces pisanja (od nacрта do recenzije).</p> <p>* sposobnost da se traži, sakupi i procesuirana pisana informacija, podatak ili koncept da bi se iskoristile u učenju i znanje organizovalo na sistematičan način. Sposobnost da se u slušanju, govoru, čitanju i pisanju razluče bitne od nebitnih informacija.</p> <p>* sposobnost da se formuliše argument u govoru ili pisanju, na ubjedljiv način i da se uzmu u obzir ostali stavovi, izraženi bilo u pismenoj ili usmenoj formi.</p> <p>* vještine neophodne za korišćenje pomagala (bilježnica, šema, mapa) da bi se proizveli, prezentovali ili razumjeli kompleksni tekstovi bilo u pisanom ili usmenom formi (govori, razgovori, instrukcije, intervjui, debate).</p>	<p>* razvoj pozitivnog stava prema materinjem jeziku i prepoznavanje istog kao potencijalnog izvora ličnog i kulturnog obogaćenja.</p> <p>* dispozicija da se priđe mišljenjima i argumentima drugih otvorenog uma i da se upusti u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>* pouzdanje pri javnim nastupima</p> <p>* želja da se teži estetskom kvalitetu u izražavanju mimo tehničke ispravnosti riječi/fraze.</p> <p>* razvoj ljubavi prema književnosti</p> <p>* razvoj pozitivnog stava prema interkulturalnoj komunikaciji.</p>

DOMEN: KOMUNIKACIJA NA STRANIM JEZICIMA

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
<p>komunikacija na stranim jezicima je sposobnost da se razumiju, iskažu i protumače misli, osjećanja i činjenice, usmeno ili pismeno u odgovarajućem spektru socijalnih konteksta-poslu, domu, odmoru, obrazovanju i obuci-na jezicima koji nisu materjni i jezicima na kojima se daju uputstva u školi prema željama i potrebama pojedinca</p>	<p>* znanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora</p> <p>* svijest o različitim tipovima verbalne interakcije (npr. Razgovor oči u oči i telefonski razgovor, intervjui, itd.)</p> <p>* znanje o odgovarajućem spektru književnih i neknjiževnih tekstova (kratke priče, poeme, članci u novinama i magazinima, web strane, uputstva, pisma kratki izvještaji, itd.)</p> <p>* razumijevanje glavnih osobina različitih stilova i registara u govornom i pisanom jeziku (formalni, neformalni, žurnalistički, kolokvijalni, itd.)</p> <p>* svijest o socijalnim konvencijama i kulturološkim aspektima i varijabilnosti jezika u različitim geografskim, socijalnim i komunikacijskim okruženjima</p>	<p>* sposobnost da se sluša i razumije govorna poruka u odgovarajućem spektru komunikacijskih situacija (teme koje su poznate, ili od ličnog interesa ili bitne za svakodnevni život)</p> <p>* sposobnost da se inicira, održi i zaključuje razgovor na iste</p> <p>* sposobnost da se čita i razumije amaterski tekst na razne teme, ili u nekim slučajevima, profesionalni tekstovi o poznatim temama i da se pišu različiti tipovi tekstova za različite svrhe u odgovarajućem spektru situacija.</p> <p>* odgovarajuća upotreba pomagala (bilješke, dijagrama, mapa, da bi se razumio ili proizveo pisani ili govorni tekst.</p> <p>* sposobnost da se inicira i održi odgovarajući spektar autonomnih aktivnosti za učenje jezika</p>	<p>* osjetljivost na kulturološke razlike i otpor stereotipima</p> <p>* zainteresovanost i radoznalost za jezike uopšte (uključujući jezike koji su u okruženju, regionalne, manjinske, znakovne jezike, itd.) i za interkulturalnu komunikaciju .</p>

DOMEN: MATEMATIČKA PISMENOST

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
<p>Matematička pismenost je sposobnost da se koristi sabiranje, oduzimanje, množenje, dijeljenje, procenti i odnosi napamet ili pismeno da bi se riješio niz zadataka u svakodnevnim situacijama</p> <p>Kako se matematička sposobnost dalje razvija, ona uključuje, shodno kontekstu, sposobnost i želju da se koriste matematički modeli razmišljanja (logičko i prostorno razmišljanje) i predstave (formule, modeli, konstrukcije, grafici, šeme) koji imaju univerzalnu primjenu u objašnjavanju i opisivanju realnosti.</p>	<p>Sigurno znanje i razumijevanje brojeva i mjera i sposobnost da se koriste u različitim svakodnevnim kontekstima</p> <p>je osnova koja obuhvata osnovne metode računanja i razumijevanje elementarnih oblika matematičkih predstavljanja kao što su grafici, formule i statistike.</p> <p>* sigurno znanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije teoreme geometrije i algebre</p> <p>* znanje i razumijevanje vrsta pitanja na koje matematika može da ponudi odgovor</p>	<p>Sposobnost da se primijene osnovni elementi matematičke pismenosti kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> * sabiranje i oduzimanje * množenje i dijeljenje * procenti i razlomci * težine i mjere da bi se prišlo i da bi se riješili zadaci u svakodnevnom životu, npr. * upravljanje kućnim budžetom (planiranje, štednja, itd.) * kupovina (poređenje cijena, razumijevanje težina i mjera, vrijednosti novca) * putovanja i odmor (povezivanje razdaljina sa vremenom, poređenje valuta i cijena) * sposobnost da se prati i procijenjuju argumenti drugih i da se otkriju osnovne ideje u datom stavu (posebno dokaz, itd.) * sposobnost da se barata matematičkim simbolima i formulama, da se dekodira i protumači jezik matematike i da se razumije njegov odnos prema prirodnom jeziku. Sposobnost da se komunicira na, sa i o matematičari. * sposobnost da se razmišlja na matematički način (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja, abstrahovanje i generalizovanje gdje je to potrebno i matematičko oblikovanje korišćenjem i primjenom postojećih modela za postavljeno pitanje * sposobnost da se razumije i koristi (dekodira, tumači i pravi razlika) između različitih vrsta predstavljanja matematičkih objekata, fenomena i situacija, birajući i prelazeći na različite predstave kako i kad je to potrebno * dispozicija prema kritičkom mišljenju, sposobnosti da se pravi razlika među raznim vrstama matematičkih izraza (između potvrde i pretpostavke, itd.), razumijevanje matematičkih dokaza, kao i mogućnosti i ograničenja datog koncepta. * sposobnost da se koriste pomoćna sredstva (uključujući kompjutere) 	<ul style="list-style-type: none"> * spremnost da se prevaziđe "strah od brojki" * spremnost da se koristi računanje da bi se riješili zadaci tokom svakodnevnog posla i kućnih obaveza * poštovanje istinitosti kao osnove matematičkog razmišljanja * spremnost da se potraže razlozi koji će podržati tvrdnje * spremnost da se prihvate ili odbace mišljenja drugih na osnovu važećih (ili nevažećih) razloga ili dokaza

DOMEN: KOMPETENCIJA U NAUCI I TEHNOLOGIJI

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
Naučna kompetencija je sposobnost i spremnost da se koristi korpus znanja i metodologije u polju nauke da bi se objasnio svijet prirode. Kompetencija u tehnologiji se shvata kao primjena toga znanja da bi se modifikovala prirodna sredina kao odgovor na ljudske želje ili potrebe.	*znanje osnovnih principa svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa *razumijevanje odnosa između tehnologije i ostalih polja naučnog progressa (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimedije), ili sredini (zagađenje, održivi razvoj).	*sposobnost da se koristi i manipulira tehnološkim sredstvima i mašinama kao i naučnim podacima i uvidima da bi se postigao cilj ili donio zaključak *sposobnost da se prepoznaju osnovne osobine naučnog istraživanja *sposobnost da se saopšte zaključci i razlozi koji su doveli do njih	* radoznalost i kritičko poštovanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti kao i etička pitanja *pozitivan i istovremeno kritički stav prema upotrebi činjeničnih informacija i svijest o potrebi za logičkim procesima pri donošenju zaključaka *spremnost da se stekne naučno znanje i interesovanje za nauku i naučne ili tehnološke karijere

DOMEN: DIGITALNA KOMPETENCIJA

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
Digitalna kompetencija uključuje pouzdanu i kritičku upotrebu informatičke tehnologije u poslu, odmoru i komunikaciji. Ove kompetencije su povezane sa logičkim i kritičkim razmišljanjem, do visokog nivoa menadžerskih vještina u informatički i dobro razvijenih komunikacijskih vještina. Na najnižem nivou one obuhvataju upotrebu multi-medijalne tehnologije da se prikupe, procijene, pohrane, proizvedu, prezentuju i razmijene informacije i da se komunicira i učestvuje u umrežavanju putem interneta.	<p>Sigurno razumijevanje prirode, uloge i mogućnosti informatičke tehnologije koju obuhvata u svakodnevnim kontekstima.</p> <p>*Razumijevanje glavnih kompjuterskih aplikacija, uključujući rad sa tekstom, tabelama, bazama podataka, čuvanja i upravljanja istim</p> <p>*Svijest o mogućnostima koje pruža internet i komunikacije putem elektronskih medija (e-mail, videokonferencije, ostala sredstva) i razlici između stvarnog i virtuelnog svijeta</p> <p>*Razumijevanje potencijala informatičke tehnologije da pruži podršku kreativnosti i inovaciji u ličnom ostvarenju, socijalnoj inkluziji i mogućnost zapošljenja</p> <p>*Osnovno razumijevanje pouzdanosti i važnosti dostupnih informacija i svijest o potrebi da se poštuju etički principi u interaktivnoj upotrebi informatičke tehnologije.</p>	<p>Kako informatička tehnologija ima mnoge i rastuće upotrebe u svakodnevnom životu, kao što su učenje i odmor, potrebne vještine obuhvataju:</p> <p>*Sposobnost da se traže, sakupljaju i procesuiraju (stvore, organizuju, razlikuju bitne od nebitnih, stvarne od virtuelnih) elektronske informacije, podaci i koncepti i da se koriste na sistematski način</p> <p>*Sposobnost da se nađe i pristupi websajtu i da se koriste internet usluge poput foruma i e-maila</p> <p>*Sposobnost da se koriste informatičke tehnologije da bi se podržalo kritičko mišljenje, kreativnost i inovacije u različitim kontekstima kod kuće, na odmoru i poslu.</p>	<p>*tendencija da se koristi informatička tehnologija u autonomnom i timskom radu-kritički i reflektivni stav u procjeni dostupnih informacija</p> <p>*Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti i kulturološke razlike</p> <p>*Zainteresovanost za korišćene informatičke tehnologije da bi se proširila gledišta učestvujući u komunikacijama i mrežama u kulturološke, socijalne i profesionalne svrhe</p>

DOMEN: UČITI KAKO SE UČI

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
Obuka za učenje obuhvata dispoziciju i sposobnost da se organizuje i reguliše sopstveno učenje, kako individualno tako i u grupi. Ono uključuje sposobnost da se vrijeme efektivno rasporedi, riješe zadaci, steknu, procesuiraju, evaluiraju i asimiluju nova znanja, i ista znanja i vještine primijene u raznim kontekstima-kod kuće, na poslu, u obrazovanju i u obuci. U opštem smislu obuka za učenje, značajno doprinosi upravljanju i kreiranju karijere.	<p>* poznavanje i razumijevanje omiljenih metoda učenja, načina i slabosti individualnih vještina i kvalifikacija.</p> <p>* poznavanje raspoloživih mogućnosti obrazovanja i obuke i kako različite odluke u toku obrazovanja i obuke vode do različitih karijere.</p>	<p>*efikasno samostalno upravljanje učenjem i karijerama- sposobnost da se posveti vrijeme učenju, autonomiji i disciplini, očuvanju i upravljanju informacijama u procesu učenja.</p> <p>*sposobnost koncentracije kako na duži tako i na kraći vremenski period.</p> <p>*sposobnost kritičkog razmišljanja o predmetu i svrsi učenja.</p> <p>*sposobnost komunikacije kao dijelu procesa učenja korišćenjem odgovarajućih sredstava (intonacije, gestikulacije, mimikrije, itd.) da bi se podržala usmena komunikacija, kao i razumijevanje i proizvodnja raznih multimedijalnih poruka (pisani ili govorni jezik, zvuk, muzika, itd.)</p>	<p>* koncept samostalnosti koji podržava spremnost da se promijene i dalje razvijaju kompetencije kao i samomotivacija i povjerenje u individualne sposobnosti da se uspije.</p> <p>* pozitivno poštovanje učenja kao aktivnosti koja obogaćuje život i inicijativa za učenjem.</p> <p>* adaptivnost i fleksibilnost</p>

DOMEN: INTERPERSONALNE, INTERKULTURALNE I SOCIJALNE KOMPETENCije

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
<p>Interpersonalne kompetencije pokrivaju sve forme ponašanja kojima individua mora ovladati da bi bila u stanju da učestvuje na efikasan, konstruktivan način i riješava konflikte i društvenom životu, u interakciji sa drugim individuama (ili grupama) u ličnom, porodičnom i javnom kontekstu.</p>	<p>*razumijevanje kodova ponašanja i manira generalno prihvaćenih ili promovisanih u različitim društvima.</p> <p>*svijest o konceptima individue, grupe, društva i kulture i istorijske evolucije ovih konceptata.</p> <p>*znanje kako održati zdravlje, higijenu i ishranu</p> <p>*razumijevanje interkulturalnih dimenzija u evropskim i drugim društvima.</p>	<p>*sposobnost da se konstruktivno komunicira u različitim socijalnim situacijama (tolerisanje pogleda i ponašanja ostalih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti)</p> <p>*sposobnost da se stvori povjerenje i empatija kod drugih osoba</p> <p>*sposobnost da se izraze sopstvene frustracije na konstruktivan način (kontrola agresije i nasilja ili samodestruktivnih načina ponašanja.</p> <p>*sposobnost da se održi linija razdvajanja profesionalne i lične sfere života, i moć da se odupre transferu profesionalnih konflikta u lični domen.</p> <p>*svijest i razumijevanje nacionalnog i kulturološkog identiteta u interakciji sa kulturološkim identitetom Evrope i ostatka svijeta. Sposobnost da se uvide i razumiju različita gledišta uzrokovana razlikama i konstruktivno doprinese sopstvenim pogledima.</p> <p>*pregovaračka sposobnost.</p>	<p>*pokazivanje interesovanja i poštovanja za druge</p> <p>*spremnost da se prevaziđu stereotipi i predrasude</p> <p>*dispozicija ka kompromisima</p> <p>*integritet</p> <p>*nametljivost</p>

DOMEN: INTERPERSONALNE, INTERKULTURALNE I SOCIJALNE KOMPETENCije

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
<p>Raspon građanskih kompetencija je širi od interpersonalnih kompetencija po prirodi svog postojanja na socijalnom nivou. Mogu biti opisane kao komplet kompetencija koje individui omogućavaju učestvovanje u društvenom životu.</p>	<p>* poznavanje građanskih prava i ustava zemlje domaćina, raspon njene vlade.</p> <p>* razumijevanje uloga i odgovornosti institucija važnih za vođenje politike na lokalnom, regionalnom, evropskom i međunarodnom nivou (uključujući političku i ekonomsku ulogu Evropske Unije)</p> <p>* poznavanje ključnih ličnosti u lokalnim i nacionalnim vladama, političkih partija i njihovih politikama</p> <p>* poznavanje koncepata poput demokratije, građanstva i internacionalnih deklaracija koje ih promovišu (uključujući povelju Fundamentalnih prava Evropske Unije i Zemalja potpisnica) *upućenost u glavna dešavanja, trendove i pokretače promjena u nacionalnoj, evropskoj i svjetskoj historiji, trenutnu situaciju u Evropi i njenim susjedima</p> <p>* poznavanje migracija i manjina u Evropi i svijetu</p>	<p>* učestvovanje u aktivnostima zajednice kao i donošenju odluka na nacionalnim i evropskim nivoima, glasanje na izborima</p> <p>* sposobnost da se pokaže solidarnost interesovanjem i pomaganjem u rješavanju problema koji pogađaju lokalnu i širu zajednicu.</p> <p>* sposobnost da se efikasno suoči sa institucijama u javnom domenu.</p> <p>* sposobnost da se profitira od mogućnosti koje pruža EU</p> <p>* neophodne vještine u jeziku koji se koristi u zemlji</p>	<p>* osjećaj pripadnosti jednoj zajednici, zemlji, EU i Evropi u opštem smislu i (sopstvenom) dijelu svijeta</p> <p>* spremnost da se učestvuje u demokratskom donošenju odluka na svim nivoima</p> <p>* dispozicija da se volontira i učestvuje u građanskim aktivnostima i da se podrži socijalna različitost i kohezija</p> <p>* spremnost da se poštuju vrijednosti i privatnost ostalih sa tendencijom da se reaguje protiv anti-socijalnog ponašanja</p> <p>* prihvatanje koncepta ljudskih prava i jednakost i kao osnove solidarnosti i odgovornosti u modernim demokratskim društvima Evrope, prihvatanje jednakosti između muškaraca i žena</p> <p>* poštovanje i razumijevanje razlika između sistema vrednosti različitih religijskih ili etničkih grupa</p> <p>* kritičko prihvatanje informacija koje plasiraju masovni mediji</p>

DOMEN: PREDUZETNIŠTVO

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
Preduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu- tendenciju da se uvede inovacija, ali i sposobnost da se pozdravi i podrži inovacija izazvana spoljnim faktorima. Preduzetništvo uključuje pozdravljanje promjena, preuzimanje odgovornosti za sopstvena djela (pozitivna ili negativna), postavljanje ciljeva i ispunjenje istih i motivacija da se uspije.	*poznavanje dostupnih mogućnosti da bi se tako identifikovale one koje odgovaraju ličnim, profesionalnim i/ili posivnim aktivnostima	*vještine planiranja, organizovanja, analiziranja, komunikacije, akcije, debriefing, evaluacije, itd. *vještine razvoja projekta i implementacije istog *sposobnost da se radi fleksibilno i ko-operativno kao dio tima *mogućnost identifikovanja ličnih snaga i slabosti *sposobnost da se aktivno učestvuje i pozitivno odgovori na promjene *sposobnosti da se procijeni i rizikuje kada i kako odgovara	*dispozicija da se pokaže inicijativa *pozitivan stav prema promjenama i inovacijama *spremnost da se identifikuje oblast u kojoj se može pokazati pun raspon preduzetničkih vještina- kod kuće, na poslu, u zajednici.

DOMEN: PREDUZETNIŠTVO

Kompetencija se sastoji od sljedećih elemenata znanja, vještina i stavova u kontekstu

Definicija kompetencije	znanje	vještine	stavovi
Poštovanje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i emocija u spektru medija, uključujući muziku, izražavanje pokretima, književnost i umjetnosti	<ul style="list-style-type: none">* osnovno poznavanje kapitalnih umjetničkih djela, uključujući narodnu kulturu, kao važno svjedočenje ljudske istorije* svijest o nacionalnom i evropskom kulturnom nasleđu i njihovom mjestu u svijetu* svijest o evropskoj kulturološkoj i lingvističkoj različitosti* svijest o o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu	<ul style="list-style-type: none">* kapacitet za umjetničku samo-ekspresiju kroz spektar medija konsistentnih sa individualnim urođenim kapacitetima* sposobnost da se cijeni i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama zasnovanim na širokoj definiciji kulture* sposobnost da se posveti sopstvenim kreativnim i ekspresivnim gledištima i manifestacijama istih ljudi koji nas okružuju* sposobnost da se identifikuju i uvide ekonomske mogućnosti u aktivnostima kulture	<ul style="list-style-type: none">* otvoren stav prema različitosti kulturološke ekspresije* spremnost da se gaji estetski kapacitet kroz umjetničko samo-izražavanje i kontinuirani interes za kulturni život* jak osjećaj identiteta u kombinaciji sa poštovanjem različitosti

IZVOR:

http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/basic-skills_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION

Directorate-General for Education and Culture

Implementation of "Education and Training 2010" work programme, Working group on Basic skills, entrepreneurship and foreign languages. Progress Report November 2003.

5. Literatura

- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union L394.
- Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje-Razvoj ključnih kompetencija u crnogorskom obrazovnom sistemu, juli-decembar 2006. WP06-53'01, European Training Foundation
- Strategija uspostavljanja Nacionalnog okvira kvalifikacija u Crnoj Gori (za period 2008- 2009. godina); Podgorica 2008; Ministarstvo prosvjete i nauke; Crna Gora
- European Commission. (2004). Implementation of “Education and Training 2010” Work Programme: Key Competences for Lifelong Learning, A Europe Reference Framework
- Final Report, Key Competences for LifeLong Learning in Serbia, ETF, Beograd 2007.
- Neformalno obrazovanje u Evropi, korak ka prepoznavanju neformalnog obrazovanja u SCG, Grupa Hajde da, Beograd, 2005.

6. Kontakti

Crna Gora

Forum MNE – Forum Mladi i neformalno obrazovanje
+382 20 602 710
www.forum-mne.com
montenegro@forum-mne.com

Srbija

CzOR – Centar za omladinski rad
+381 21 261 85 97
czor@czor.org
www.czor.org

Bosna i Hercegovina

CORNO - Centar za omladinski rad i neformalno obrazovanje
+387 32 609 340
ug.corno@corno.com.ba
www.corno.com.ba

C.E.M. – Centar za edukaciju mladih
+387 30 511 565
cem@cem.ba
www.cem.ba

Makedonija

Triagolnik – Centar za neformalno obrazovanje
+389 2 329 0389
info@triagolnik.org.mk
www.triagolnik.org.mk

Izdavač:

Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE)

Autori:

Elvira Hadžibegović Bubanja

Marijana Rodić

Adis Arnautović

Nada Crljić

Emilija Veteroska Jovanoska

Dizajn korica:

Dragan Martinović

Prelom

Emil Šabotić - www.formatcg.com